

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT / URED PREMIJERA
OFFICE OF THE PRIME MINISTER
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE
AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA
AGENCY ON GENDER EQUALITY

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E MJEDISIT DHE PLANIFIKIMIT HAPËSINOR
MINISTARSTVO SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
MINISTRY OF ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E ADMINISTRIMIT TË PUSHTETIT LOKAL
MINISTARSTVO ADMINISTRACIJE LOKALNE SAMOUPRAVE
MINISTRY OF LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATION

INTEGRISANJE RODNIH PITANJA U PROSTORNO PLANIRANJE:

PRISTUP KORAK PO KORAK ZA OPŠTINE

Asociacioni i Komunave të Kosovës
Asociacija Kosovskih Opština
Association of Kosovo Municipalities

Finansirano od:
**SWEDISH DEVELOPMENT
COOPERATION**

SWEDEN

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
ZYRA E KRYEMINISTRIT / URED PREMIJERA
OFFICE OF THE PRIME MINISTER
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE
AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA
AGENCY ON GENDER EQUALITY

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
MINISTRIA E MJEDISIT DHE PLANIFIKIMIT HAPËSINOR
MINISTARSTVO SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
MINISTRY OF ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
MINISTRIA E ADMINISTRIMIT TË PUSHTETIT LOKAL
MINISTARSTVO ADMINISTRACIJE LOKALNE SAMOUPRAVE
MINISTRY OF LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATION

INTEGRISANJE RODNIH PITANJA U PROSTORNO PLANIRANJE:

PRISTUP KORAK PO KORAK ZA OPŠTINE

Asociacioni i Komunave të Kosovës
Asociacija Kosovskih Opština
Association of Kosovo Municipalities

Finansirano od:
**SWEDISH DEVELOPMENT
COOPERATION**

PRIZNANJA

Glavni urednik: Catarina Camarinhas, UN-Habitat

Glavni doprinos: Arijeta Himaduna, UN-Habitat

Grupa za podršku: Edona Hajrullahu, Agencija za Ravnopravnost Polova; Fakete Kuka, Ministarstvo Administracije Lokalne Samouprave; Fisnike Kelmendi, Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja; Kadrije Myrtaj, Ministarstvo Administracije Lokalne Samouprave; Leonora Selmani, Agencija za Ravnopravnost Polova; Marija Radulović, Ministarstvo Administracije Lokalne Samouprave; Shqipe Arifaj, Asocijacija Kosovskih Opština.

Recenzija: Cristina C. Vieira, Fakultet psihologije i obrazovnih nauka - Univerzitet u Coimbri, Portugal.

Katalogizacija u publikaciji (CIP)

Nacionalna Biblioteka Kosova "Pjetër Bogdani"

711.4-055.1

711.4-055.2

Integrisanje rodnih pitanja u prostorno planiranje: Pristup korak po korak za opštine / Glavni urednik Catarina Camarinhas. - Priština: Agencija za Ravnopravnost Polova. - 44 str.: ilustr. u bojama; 21 cm.

Predgovor: str. 5

1.Camarinhas, Catarina

ISBN 978-9951-545-11-2

SADRŽAJ

SKRAĆENICE I AKRONIMI	4
PREDGOVOR	5
1. Uvod	6
2. Integrisanje rodni h pitanja u prostornom planiranju	11
2.1 Slučaj integrisanja rodni h pitanja	11
2.2 Kako uključiti rodnu perspektivu u proces prostornog planiranja?	12
2.2.1 Razvoj prostornog/urbanog profila	14
2.2.2 Vizija, načela i ciljevi	18
2.2.3 Prioriteti strateškog razvoja	20
2.2.4 Okvir prostornog razvoja	21
2.2.5 Sprovođenje i nadgledanje	22
3. Rodna perspektiva u praksi: studije slučaja iz opština na Kosovu	24
4. Naučene lekcije i preporuke za integrisanje rodni h pitanja u prostornom planiranju	32
Reference	36
Aneks 1: Kontrolni spisak integrisanja rodni h pitanja za projektne ili strateške dokumente	37
Aneks 2: Primer obrasca procenjivanja rodni h pitanja	38
Aneks 3: Primer matrice analize ravnopravnosti rodova	39

SKRAĆENICE I AKRONIMI

AKO	Asocijacija Kosovskih Opština
ARP	Agencija za ravnopravnost polova
CBO / OZZ	Community Based Organisations / Organizacije zasnovane na zajednice
CEDAW / KEODŽ	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women Konvencija za eliminaciju bilo kojih oblika diskriminacije nad ženama
CHwB / KNbG	Cultural Heritage without Borders / Kulturno nasleđe bez granica
CRC	Convention on the Rights of the Child / Konvencija o pravima deteta
EU	Evropska Unija
FES	Friedrich Ebert Stiftung
IRP	Integrisanje rodnih pitanja
KAZŽS	Kosovska agencija za zaštitu životne sredine
KCRS	Kosovski centar za rodne studije
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MDGs / MRC	Millenium Development Goals / Milenijumski razvojni ciljevi
MuSPP	Municipal Spatial Planning Support Programme/ Program podrške prostornom planiranju opština
MSPP	Ministarstvo sredine i prostornog planiranja
N&P	Nadgledanje i procenjivanje
NAPRR	Nacionalni akcioni plan za ravnopravnost rodova
NVO	Nevladine organizacije
OTP	Opštinski tim za planiranje
PKI	Projekat kapitalnih investicija
RAE	Romi, Aškalije i Egipćani
RG	Radne grupe zainteresovanih strana o konkretnim pitanjima
RPO	Razvojni Plan Opštine
Sida	Swedish Development Cooperation / Švedska razvojna saradnja
SPUŽS	Strateška procena uticaja na životnu sredinu
SWOT / PSMP	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats / Prednosti, Slabosti, Mogućnosti, Pretnje
UN	Ujedinjene Nacije
UN-Habitat	United Nations Human Settlements Programme / Program Ujedinjenih Nacija za ljudska naselja
VK	Vlada Kosova
WUF / SUR	World Urban Forum / Svetski urbani forum
ZS	Zainteresovane strane

PREDGOVOR

Ove smernice su rezultat iskustva kosovskih institucija podržanih od strane UN-Habitat-a i Programa podrške prostornom planiranju opština na Kosovu. One imaju za cilj da pomognu centralne i lokalne vlasti, kao i civilno društvo, pružajući preporuke za integraciju rodni pitanja u procesu prostornog planiranja, inspirišući se kroz najbolje prakse, nudeći osnovu za razmenu i izgradnju kapaciteta i odgovorna sredstva

Prostorno planiranje i upravljanje su deo šireg okvira urbanog upravljanja i održivog razvoja. Stoga je važno da se obezbedi pozitivan uticaj programa, politika i projekata koji pojačavaju rodnu ravnopravnost kao deo razvojnih procesa. Brz razvoj urbanih/ruralnih područja i različite potrebe žena i muškaraca, devojčica i dečaka, postepeno su doveli do integrisanja rodne perspektive u planiranju razvoja i na uključivanju žena i muškaraca u procesima odlučivanja. Cilj rodno osetljivog pristupa je da se osigura da će žene i muškarci imati jednake uloge, odgovornosti, pristup i mogućnosti u strateškim procesima planiranja urbanog razvoja, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou, i da će imati podjednake koristi od intervencija na razvoju. To znači da se različite situacije i uslovi kod žena i muškaraca uvek razmatraju savesno i svi projekti su projektovani na način koji doprinosi negovanju ravnopravnosti.

Efikasno uključene rodne perspektive u opštinskom prostornom planiranju i njenih ciljeva predstavljaju korak dalje ka održivom razvoju multietničkih opština na Kosovu, dok doprinosi jačanju demokratije i promovisanju transparentnog procesa planiranja. Lokalne vlasti imaju ključnu ulogu i odgovornost u angažovanju žena i muškaraca kao ravnopravnih osoba u opštinskom odlučivanju. Rad u rodnoj i socijalnoj perspektivi jednakosti pruža nove mogućnosti za demokratizaciju opštinske uprave i smanjenju siromaštva kroz pružanje kvalitetne, relevantne i efikasne usluge i mogućnosti za žene i za muškarce.

Sveobuhvatno urbano planiranje nastoji da odgovori na različite potrebe svih članova zajednice na najpravedniji mogući način. Kao takav, razumevanje rodne dimenzije u društvu će istaći različite potrebe i poglede muškaraca i žena u pogledu naselja u kojima žive. Rodna perspektiva će dati uvid u razlike u moći u društvu, i omogućiti im da se bolje bave pitanjima nejednakosti i marginalizacije, kako u pogledu samog planiranja, tako i na učešće zajednice u proceni potreba i konsultacija. Korišćenje rodnog pristupa u planiranju takođe će poboljšati nivo posvećenosti zainteresovanih strana, čime se poboljšava ukupan uspeh procesa.

Ove smernice, *Integrisanje rodni pitanja u prostornom planiranju, pristup korak po korak za opštine*, imaju za cilj da omoguće lokalnim i centralnim donosiocima odluka, Nevladinim organizacijama, kao i predstavnicima lokalnih zajednica da se upoznaju sa različitim metodologijama koje najviše odgovaraju njihovim razvojnim kontekstima u podršci procesa prostornog planiranja, imajući u vidu rodnu perspektivu. Na fleksibilan i nepropisan način, nudi korak po korak uputstva za identifikaciju ključnih zainteresovanih strana i uspostavljanje participativnog planiranja i koordinacionih okvira; generaciju opštinskih profila i razvojnih scenarija; identifikaciju i utvrđivanju prioriteta razvojnih strategija; i razvoju metodologija za sprovođenje i nadgledanje.

Ministarstvo sredine i prostornog planiranja (MSPP), Ministarstvo administracije lokalne samouprave (MALS) i Agencija za ravnopravnost polova (ARP) zahvaljuju se svim organizacijama centralnih i lokalnih vlasti na Kosovu, i međunarodnim organizacijama i nevladinim organizacijama koje su takođe bile aktivni učesnici u procesu izrade ovih smernica, a posebno MuSPP/ UN-Habitat, Asocijaciju Kosovskih Opština (AKO), Univerzitetu u Prištini i Fondaciji Friedrich Ebert Stiftung (FES).

1. UVOD

“Devojke nemaju status, nikakvu zaštitu i nikakve perspektive u mnogim porodicama i zajednicama- i tako jednostavno stvari stoje. Nejednakost je toliko ukorenjena da se i ne dovodi u pitanje.”¹

Oснаživanje žena da u potpunosti učestvuju u svim aspektima javnog života, kao i izgrađenje putada se postigne istinsko razumevanje uloge žena u društvu, trebalo bi da počne širenjem diskusije i razgovorima na temu rodne ravnopravnosti.

Ideja za integraciju rodniх pitanja potiče iz saznanja da su razlike između žena i muškaraca povezane, i imaju uticaj na sve aspekte društva. Stoga, rodna perspektiva mora da bude integrisana na svim nivoima i u svim aspektima urbanog i prostornog planiranja i upravljanja. Ne postoji jedinstven pristup za postizanje rodne ravnopravnosti. Umesto toga, to je konceptualni pristup, koji će se pripremiti i sprovesti u skladu sa posebnim institucionalnim aranžmanima u specifičnim društvenim i kulturnim kontekstima. Integrisanje rodne ravnopravnosti podrazumeva da će rodna perspektiva biti integrisana u sve aktivnosti preduzete i da će pružiti informacije u procesu donošenja odluka kako na političkom tako i na operativnom nivou. Takođe je važno da se razjasni da integrisanje rodne ravnopravnosti nije cilj sam po sebi; to je način rada ka cilju rodne ravnopravnosti.

U poslednjem izveštaju UN-Habitat-a *Situacija žena u gradovima* stoji: *“da bi istinski bili prosperitetni, gradovi zahtevaju ravnopravan pristup potrebama za izgradnju ljudskih sposobnosti i blagostanja, kao što su usluge, infrastruktura, sredstava za život, stanovanje i zdravstvena zaštita, pored odgovarajućih dostupnih načina za građansko angažovanje i multi-sektorsko upravljanje. Ovaj pristup sredstvima, resursima i pravima treba da se deli među stanovnicima gradova iz svih sredina na jednak način (...). Ukoliko se ovi*

*različiti elementi ostvare, onda će gradovi će postati „pokretači rasta”.*²

Nažalost, rodna ravnopravnost i dalje ostaje izazov, posebno kada se govori o planovima održivog razvoja na globalnom i lokalnom nivou. Ova publikacija ukazuje na brojne dobre prakse i može da ponudi izvor za inspiraciju i replikabilnost. Jedan broj uspešnih strategija je integrisano u programe od strane opština na Kosovu, posebno kroz Program podrške prostornom planiranju opština (MuSPP-a), koji sprovodi UN-Habitat od 2005-2014. godine, a finansira Švedska razvojna saradnja. Ove prakse biće predstavljene u ovim smernicama kao iskustva koja treba da se dele između svih kosovskih opština. Cilj je da se ilustruje kako ove inicijative mogu zadovoljiti potrebe svih građana na lokalnom nivou i dovesti do opšteg pozitivnog uticaja na održivi razvoj.

POZADINA

Značaj i veza između rodne ravnopravnosti i urbanističkog planiranja su navedene u *Habitatovoj agendi* i Milenijumskim razvojnim ciljevima (MRC). Potreba za rodnom ravnopračnošću je međunarodno priznata već mnogo godina. Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, usvojena jednoglasno od 189 zemalja na Četvrtoj svetskoj konferenciji o ženama, održanoj u Pekingu 1995. godine, u potpunosti je potvrdila posvećenost vlade da ublaži rodne nejednakosti kroz integrisanje rodne ravnopravnosti i drugim metodama. Pekinška deklaracija se smatra ključni globalni dokument politike o rodnoj ravnopravnosti, koji se bavi kritičnim oblastima kao

¹ Graça Machel, UN-Habitat (2012), A compendium of case studies on gender mainstreaming initiatives, str.3.

² UN-Habitat (2013), *State of women in cities 2012-2013: gender and the prosperity of cities*, str.5.

što su žene i siromaštvo, nasilje nad ženama i ljudska prava žena, uključujući i prava žena na zemljište i imovinu. Nadgrađujući se na Pekinšku platformu za akciju, i na druge politike i instrumente ljudskih prava³, *Habitatova agenda* usvojena na konferenciji Ujedinjenih Nacija o ljudskim naseljima (Habitat II) u Istanbulu 1996. godine, označavajući najznačajniju prekretnicu u isticanju problema sa kojima se žene suočavaju kada se radi o zemljištu i o ljudskim naseljima u kontekstu razvoja. U *Habitatovoj agendi*, UN i njene zemlje članice su se posvetila integrisanju pitanja rodne ravnopravnosti kao ključnog procesa u procenjivanju sposobnosti politika i zakonodavstva da ispunjavaju različite potrebe žena i muškaraca kada se radi o ljudskim naseljima. Posebno, vredno je pomenuti posvećenost zemalja članica UN-a izraženom u stavu 46:

“Mi se obavezujemo cilju rodne ravnopravnosti u razvoju ljudskih naselja. Mi se dalje obavezujemo na:

(a) Integrisanje rodne perspektive u zakonodavstvo o ljudskim naseljima, u politike, programe i projekte kroz primenu analize tokom koje se uzima u obzir rodna ravnopravnost;

(b) Razvoj konceptualne i praktične metodologije za integraciju rodne perspektive u planiranje, razvoju i procenu ljudskih naselja, uključujući i razvoj pokazatelja;

(c) Prikupljanje, analiziranje i širenje rodno razvrstanih podataka i informacija o pitanjima ljudskih naselja, uključujući i statistička sredstva preko kojih se može prepoznati i učiniti vidljivi neplaćeni rad žena, za upotrebu u planiranju i sprovođenju programa i politika;

(d) Integrisanje rodne perspektive u projektovanje i sprovođenju ekoloških i održivih mehanizama za upravljanja resursima, tehnikama proizvodnje i razvoju infrastrukture u ruralnim i urbanim područjima;

(e) Formulisanje i jačanje politike i prakse u cilju promovisanja punog i ravnopravnog učešća žena u planiranju ljudskih naselja i donošenju odluka.”

Slično tome, u Milenijumskoj deklaraciji Ujedinjenih nacija (2000), Vlade su se obavezale *“da promovišu rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, kao efikasnog načina borbe protiv siromaštva, gladi i bolesti i da stimulišu razvoj koji je zaista održiv.”* Međunarodna zajednica je usvojila osam Milenijumskih razvojnih

ciljeva, kao okvir za dalji razvoj aktivnosti više od 190 zemalja u deset regiona. Oni su artikulirani u više od 20 ciljeva i 60 pokazatelja. Milenijumski razvojni ciljevi su usvojeni i od strane Kosovskog parlamenta, stoga Kosovo treba da izveštava o postignutom napretku u ovim tematskim oblastima. Rodna ravnopravnost je postala sveprisutni faktor u svakom od ciljeva i u jednom određenom cilju: Cilj 3 o rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena.

Imovinska pitanja i dalje ostaju prepreka za angažovanje građana i za jednaka prava oba roda. Tradicija i mentaliteti predstavljaju prepreke za sprovođenje zakonskih prava:

“Čak i ako zakon garantuje pravo na nasleđe, ja ću ipak odlučiti da svoju imovinu dam sinovima iz moje porodice (...).”

Istraživanje i publikacija iz Kosovskog centra za rodne studije (KCRS) pokazuje da je „(...) ispitanika bilo za to da imovinu nasleđuju oba pola (75%), dok 17% ispitanika smatra da ako su nasledna prava definisana zakonom, imovinu treba ipak prepustiti muškarcima”.

Ženska prava nasledstva imovine na Kosovu, KCRS, mart 2011

*Rodne analize Države Kosovo za 2012. godinu*⁴ uspostavlja procenu ključnih rodnih problema i nejednakosti, naglašavajući poteškoće u pristupu podataka razvrstanih prema rodu, i postojanih rodnih nejednakosti kao što su žene koje se suočavaju sa većim nivoom nezaposlenosti od muškaraca, ekonomsko razvlašćivanje, nasiljem u porodici, kao i sa problemima sa zdravljem. U izveštaju se takođe ocenjuju posebne teškoće sa kojima se suočavaju žene sa invaliditetom i žene iz različitih etničkih grupa. Žene iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana (RAE) su na Kosovu više ugrožene od žena iz drugih etničkih grupa, u izveštaju se navodi, i takođe pominju se konkretni problemi koji se tiču rodne ravnopravnosti, kao što su stupanje u brak u veoma ranom dobu, isključenje iz škole, a ponekad i život u uslovima koji predstavljaju posebne opasnosti po zdravlje. Položaj žena sa invaliditetom je među najnesigurnijim na Kosovu, a obuhvata barijere u pristupu zdravstvenoj i ginekološkoj nezi, niskog nivoa obrazovanja, socijalne izolacije, nemogućnosti za pronalaženje posla, nedostatku ekonomskog osnaživanja, i slaboj moći u donošenju

³ Kao što je Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama (KEODŽ) iz 1979, Konvencija o pravima deteta (KPD) iz 1989, Bečka deklaracija iz 1993, među ostalima.

⁴ Cozzarelli, C. (2012), *Kosovo Gender Assessment*, Priština: USAID/Kosovo

odluka kod kuće i u svojim zajednicama.⁵ Sa druge strane izveštaj ističe veoma dobru poziciju zemlje u pogledu zakonodavnog okvira za unapređenje rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Na kraju, *Kosovski državni rodni profil (2014)* pruža detaljne osnovne informacije i nudi validan izvor podataka razvrstanih prema rodu. Sprovedeno između januara i aprila 2014, istraživanje je obuhvatilo razgovore sa ključnim zainteresovanim stranama, fokus grupama, i grupne intervju sa različitim predstavnicima državnih institucija na opštinskom i nacionalnom nivou, organizacijama civilnog društva, međunarodnih zainteresovanih strana, akademske zajednice, medija i privatnog sektora.

“Procenjuje se da ima 8% vlasnika imovine koji su ženskog roda. Iako zakonodavstvo nudi jednaka prava na nasleđivanje za decu u braku i van braka, za vreme imovinske rasprave u sudovima žene se često odriču svog prava na nasleđivanje, davajući svoj deo porodične imovine svojoj braći.”

Državni rodni profil, Kosovo 2014, str. 11

Kao što se navodi u ovoj nedavnoj studiji, Kosovo ima dobru strukturu u smislu promocije rodne ravnopravnosti sa Programom Kosova o rodnoj ravnopravnosti (iz 2008.) kojim se postavlja opšti okvir za integrisanje rodne ravnopravnosti u zakone, politike i u javnim službama. Program Kosova protiv nasilja u porodici i Akcioni plan (2011-2014) uspostavlja detaljno uloge svih zainteresovanih strana vezanih za prevenciju, zaštitu, rehabilitaciju/re-integraciju, i koordinaciju u slučajevima nasilja u porodici. Međutim, na putu od politike do akcije mnogi od ideala vezanih za rodnu ravnotežu izgleda da gube svoj uticaj a primena integracije principa rodni pitanja je daleko od stvarnosti⁶. Navodi se

⁵ Cozzarelli, C., *Op. Cit.*, str. 16.

⁶ Državna rodna analiza, Kosovo 2012. *kada se radi o ključnom zakonodavstvu Kosova u vezi sa rodni pitanjima priznato je da “postoji opšte slaganje da postoje ozbiljne prepreke koje sprečavaju ove zakone da ostvare željeni uticaj, uključujući i neadekvatan tempo implementacije, nedostatke budžetskih sredstava i povezano oslanjanje na finansiranje iz donacija. Ispitanici iz VK, civilnog društva i drugih donatorskih organizacija su bili jednoglasni u uverenju da nedostatak sprovođenja ovog seta zakona je jedan od ključnih faktora koji doprinose tvrdoglavoj upornosti rodni nejednakosti i nedostatka ženskog osnaživanja na Kosovu. Takođe, ono što doprinosi ovoj situaciji je sveprisutan nedostatak svesti među stanovnicima Kosova o pravima žena uopšte i zakonodavstva koji se odnose na rodnu ravnopravnost konkretno”. Vidi Kocareli, C. (2012), *Op. Cit.*, str. 22. O ovoj temi, vidi i *Kosovski profil ravnopravnosti (2014)*.*

da je, uprkos ovom dobrom setu propisa⁷, teškoće u implementaciji i nadzoru i dalje traju.

Nacionalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost (NAPRR), i drugi različiti akcioni planovi za povećanje uključivanja žena u društvu⁸ su važni koraci ka sprovođenju rodne ravnopravnosti. NAPRR je rezultat bliske saradnje između Vlade Kosova, entiteta Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN-Women) i kosovskog ženskog pokreta. Uprkos dobrom skupu postojećih politika i alata za promovisanje rodno uravnoteženog razvoja na Kosovu, nedostatak institucionalnog operativnog funkcionisanja objašnjava loše rezultate u smislu postizanja rodne ravnopravnosti.

PROSTORNO PLANIRANJE NA PRVI POGLED

Prostorno planiranje i projektovanje su sredstva za integraciju prostornih, socijalnih, ekonomskih, kulturnih i ekoloških probleme u opštinama. Prostorno planiranje služi kao ključni instrument za promovisanje participativnog angažmana, strateško razmišljanje, izgradnju vizija i koordinaciju na terenu.⁹

Osnovni principi novog strateškog pristupa u prostornom planiranju obuhvataju promociju održivog razvoja kao osnovnog temelja, sa ciljem da se postigne integrisano planiranje na participativni način, uključujući sve partnere i zainteresovane strane, promovisanjem odziva tržišta, obezbeđujući pristup zemljištu i razvoju odgovarajućih sredstava za planiranje. Integrisano prostorno planiranje je sveobuhvatno i u interesu siromašnih, imajući u vidu kulturne raznolikosti.

⁷ Koji uključuje Ustav Republike Kosova iz 2008, eksplicitno promovisanje principa ravnopravnosti polova kao osnovne vrednosti i zabranjuje sve oblike diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2004., kao i Zakon o opštim izborima u Republici Kosovo iz 2008., Zakon o radu iz 2011., Zakon o zaštiti od nasilja u porodici 2010. i Zakon protiv diskriminacije 2004.

⁸ Kosovski Akcioni plan za jačanje žena u ekonomiji, na primer, ima za cilj povećanje svesti, poboljšanje pristupa i prisustva žena u javnoj administraciji i njihovo zapošljavanje u privatnom sektoru. Akcioni plan je u skladu sa rezolucijom UN Saveta bezbednosti 1325 (2000) o ženama i miru i bezbednosti. Radna grupa je definisana i ima za cilj da poboljša učešće žena u promovisanju i izgradnji mira, kao i njihovo učešće u sigurnosnim i bezbednosnim strukturama.

⁹ UN-Habitat (2010c), *Planning sustainable cities: UN-Habitat practices and perspectives*, Nairobi: UNON, str. 3-4

ZAŠTO INTEGRISATI RODNA PITANJA U PROSTORNOM PLANIRANJU?

Žene se suočavaju sa brojnim izazovima u pogledu njihovog punog učešća kao građana, posebno u kontekstima brzo rastuće urbanizacije: lična bezbednost, pristup javnom prostoru, mobilnost, stanovanje, javne službe i lokalni objekti, kao što su prodavnice, objekti za zajednice decu i starije osobe, itd. Od institucionalnih do kulturnih barijera, prepreke za učešće mogu sprečiti devojke i žene da učestvuju u procesima donošenja odluka na lokalnom nivou, ili od pristupa informacijama koje će uticati na njihovo ravnopravno pravo na mogućnosti i resurse. Žene sa niskim primanjima mogu se suočiti sa dodatnim preprekama, kao što su nedostatak pravne podrške u vezi sa imovinskim pitanjima ili izazovima u pristupu osnovnim urbanim uslugama kao što su voda i kanalizacija.

“Zemlje sa većom rodnom jednakošću imaju bolji privredni rast. Kompanije sa više žena lidera rade bolje. Mirovni sporazumi u kojima su uključene žene traju duže. Parlamenti sa više žena donose više zakona o ključnim društvenim pitanjima, kao što su zdravstvo, obrazovanje, anti-diskriminacija i podrška deci. Dokaz je jasan: jednakost za žene znači napredak za sve”.

Generalni sekretar UN-a Ban Ki-Mun na Dan žena 2014.

Sa druge strane odsustvo rodno razvrstanih podataka ostaje poseban izazov u prostornom planiranju, utiče na to kako će se razvojne strategije, planovi i programi baviti specifičnim potrebama žena i muškaraca. Ovo se odnosi na to kako se fizički prostor doživljava, uključujući ulice, parkove, i javni prevoz, kao i o tome kako žene mogu pristupiti organima vlasti i osnovnim uslugama, kao i kulturnom i privrednom životu grada.

Rodne perspektive pružaju vredan uvid u napredovanje u potrebama i stavovima svih članova zajednice o načinu na koji oni žele da budu regulisane, kako one komuniciraju sa svojom izgradnjom i prostornim okruženjem i na kraju kako one žele da razvijaju svoja naselja. Korišćenje rodnog pristupa u planiranju će poboljšati nivo posvećenosti od strane zainteresovanih strana, čime se poboljšava ukupni uspeh procesa prostornog planiranja.

GLAVNI CILJEVI

Ove smernice nameravaju da promovišu pristup integrisanja rodne ravnopravnosti u praksi urbanističkog razvoja i da poboljšavaju znanje i kapacitete svih zainteresovanih strana koji rade i doprinose u oblasti prostornog planiranja, urbanog upravljanja i u drugim relevantnim oblastima za planiranje održivog razvoja na Kosovu. Ove smernice su razvijene kao referentni alat za opštine na Kosovu i kao rezultat inicijative za rodnu ravnopravnost preduzetoj u podršku partnerskih opština MuSPP-a prilikom rada na integrisanju rodne ravnopravnosti u lokalnoj upravi uopšte i prostornog planiranja konkretno. Smernice su uramljena u razumevanje UN-Habitat-a da razvoj ljudskih naselja ne bi trebalo da bude rodno neutralan (tj. ignorišući socijalnu i kulturnu izgradnju rodni identiteta), i da izbalansirano učešće žena i muškaraca je od suštinskog značaja u svim fazama i nivoima procesa prostornog planiranja.

Sledeće ključne teme prostornog planiranja su relevantne i treba ih rešavati prema njihovoj vezi sa integracijom rodni pitanja: pružanje javnih usluga, mobilnost, stanovanje, osnovne gradske službe (kao što su voda, kanalizacija, upravljanje čvrstim otpadom), pristup obrazovanju i progresija studija za visoko obrazovanje, upravljanje zaštitom životne sredine, zemljišna prava, ekonomski razvoj kao i urbano upravljanje i administracija.

Dok se vrši razmena iskustva iz inicijativa koje doprinose ciljevima rodne ravnopravnosti na Kosovu, ova publikacija ima za cilj da pruži praktične preporuke u vezi inkorporacije rodne perspektive u procesima prostornog planiranja, posebno u proces izrade Razvojnih planova opština i njihovog sprovođenja i nadzora.

Ovaj dokumenat predviđa ukupan uvod o rodnim pitanjima u prostornom planiranju, unošenjem informacija iz iskustava MuSPP-a na Kosovu. Studije slučaja se dobijaju od pristupa širom grada do aktivnostima na nivou susedstva. Detaljne studije slučaja iz opština Uroševac, Gračanica, Elez Han, Junik, Mamuša, Mitrovica, Peć, Prizren i Orahovac su uključene kao ilustracija uspešne integracije pitanja rodne ravnopravnosti u prostornom planiranju.

Iako uticaj slučajeva prikazan u ovoj publikaciji, posebno onih nedavnih, teško je izmeriti, oni

mogu biti korisni u razumevanju sveobuhvatne prirode integracije pitanja rodne ravnopravnosti u prostornom planiranju i dokumentuje napore opština da se premosti jaz između nacionalnih politika i praksa, i specifičnih realnosti na opštinskom nivou.

ZA KOGA SU PRIPREMLJENE OVE SMERNICE?

Razumevanje različitih potreba i interakcija žena i muškaraca nudi vredan temelj donosiocima odluka, planerima, projektantima i drugim zainteresovanim stranama u procesu prostornog planiranja, kako bi se analizirala i uključila rodna perspektiva u formulisanju razvojnih okvira pogodnih za specifični kontekst.

Ove smernice imaju za cilj da pomognu lokalnim vlastima, kao i građanskom društvu pružajući vodič “korak po korak” i ukupne preporuke, metode i sredstva o tome kako da integrišu pitanja rodne ravnopravnosti u prostornom planiranju. Smernice takođe pružaju opšte informacije o rodnim pitanjima i problemima žena i muškaraca, i inspirativne prakse, obuku i programe i alate za izgradnju kapaciteta, formulisanje politike i programa.

2. INTEGRISANJE RODNIH PITANJA U PROSTORNOM PLANIRANJU

2.1 Slučaj integrisanja rodni pitanja

Integrisanje rodni pitanja je “*novi oblik praksi i politika koje su rodno zasnovane, kao i, to je nova strategija u kojoj se u obzir uzimaju pitanja rodne ravnopravnosti za razvoj teorije*”¹⁰. Integrisanje rodni pitanja teži ka tome da se bavi rodnom nejednakošću gledajući kako se uloge žena i muškaraca u društvu mogu bolje artikulirati i rešavanjem njihovih potreba kroz razvojne intervencije. Ovo može uključivati promenu politike, institucionalne sporazume, alokaciju resursa i izradu programa i projekata. Ono što je najvažnije, da bi integracija rodne ravnopravnosti bila relevantna i efikasna, neophodno je da se obezbedi vlasništvo zajednice nad strategijama rodne ravnopravnosti. Različiti vladini i nevladini predstavnici na svim nivoima moraju biti posvećeni i da podrže sprovođenje integracije rodne ravnopravnosti.

*“Ukoliko koncept ‘roda’ izgleda kao težak, onda moguće je koristiti i ‘žene i muškarci’ da se pojasni da se koncept odnosi na žene i muškarce i odnosima između njih. Ukoliko ‘integracija’ izgleda da je teška za shvatanje, moguće je govoriti o integraciji ili uključivanju rodne perspektive, ukoliko je to razumljivije. Važno je sačekati da se sazna šta izaziva poteškoće u razumevanju i razvoju drugih načina da se objasni koncept. Fleksibilnost i pragmatizam su važni. Iskustvo je pokazalo da razvojni specijalisti imaju kapacitet da preuzme nove i kompleksne koncepte. U stvari, oni često vole da budu izazvani na ovaj način. Nažalost, promocija rodne ravnopravnosti nije uzбудila i inspirisala razvojne profesionalce onoliko koliko to može biti poželjno”*¹¹.

Rodno integrisanje je proces procene uticaja svih planiranih akcija na žene i muškarce, uključujući politike, zakonodavstvo, programe i aktivnosti u svim oblastima i na svim nivoima.

Krajnji cilj rodne integracije jeste postizanje rodne ravnopravnosti.

Kao razvojna strategija, integracija rodne ravnopravnosti se bavi problemima i perspektivama oba pola integrisanih u okviru urbanog projektovanja, sprovođenju, nadzoru i proceni politika i programa u svim sferama razvoja, imajući kao krajnji cilj ostvarivanja rodne ravnopravnosti, na način da žene i muškarci mogu podjednako imati korist od procesa razvoja.

Rod ima veći značaj od biološkog pola; on uključuje društvene percepcije, očekivanja i mogućnosti u vezi sa time da je neko žensko ili muško. Kulturna dimenzija roda će imati uticaja na uloge, odgovornosti, mogućnosti i snagu povezanu sa oba roda. Rodne percepcije su zasnovane na kulturnom i socijalnom etosu (*ethos*). Kao takve, ove percepcije će varirati, menjati se i prilagoditi u različitim kulturama i u različitim vremenima, nakon društvene strukture i dinamike. Važno je napomenuti da se rod ne odnosi samo žene. To je uobičajena zabluda koje se treba izbegavati kako bi se u potpunosti uključila rodna perspektiva u prostornom planiranju. Integrisanje principa rodne ravnopravnosti ne može da se postigne ako se samo fokusira na žene. U cilju rešavanja uloga, odgovornosti, pristupa mogućnostima muškaraca i žena, dečaka i devojčica, od vitalnog značaja je da se uključi cela zajednica, a prevedeti iskustva oba pola i kako su artikulirana i koegzistiraju u društvu u ispunjavanju njihove društvene uloge.

10 Walby, S. (2005), Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, str. 321.

11 Hannan, C. (2003), Gender mainstreaming: Reflections on implementation of the strategy, na seminaru *Integrisanje rodne ravnopravnosti u razvoj saradnje*, organizovano od strane Evropske Komisije i SIDA.

TRANSFORMACIJA INTEGRACIJOM

Žene i muškarci i dečaci i devojčice se suočavaju sa različitim potrebama u odnosu na zapošljavanje, izdržavanje, zemljišta i stanovanja, a mogu imati različite ukupne percepcije, težnje i prioritete u svakodnevnom životu. Politika planiranja će uticati na ciljane zajednice i njihove aktivnosti; Stoga, životi žena i muškaraca, njihove potrebe i različite perspektive su jaka osnova u procesu planiranja ka održivom razvoju.

Nejednakosti između muškaraca i žena su još uvek vidljive i istrajavaju u svim sektorima političkog, ekonomskog i društvenog života: na tržištu rada, stanovanja, u uslovima života i zdravlja, pristupa ustanovama, prevozu, vlasti i u donošenju odluka, itd. Planiranje može dati značajan doprinos ravnopravnosti rodova utičući na međuodnose aktivnosti, na posebne uslove i kvalitet mesta u odnosu na specifične potrebe svake različite grupe.

Jedan osnovni način koji odražava pitanja žena u razvojnim planovima i planiranju je da se obezbedi njihovo veće učesće u lokalnoj vlasti, odnosno mestima gde se vodi politika i gde se planira. Međutim, uočeno je da samo prisustvo nije dovoljno da se obezbedi da se pogledi i problemi učesnika u potpunosti poštuju i da se dalje navedu u procesu planiranja. To je još više slučaj kada uloga učesnika u procesu nije u potpunosti shvaćena ili poštovana ili njihovo prisustvo nije potpuno priznato od strane drugih predstavnika. Pravna i politika reforma, zastupanje, izgradnja kapaciteta i stvaranje svesti stoga igra značajnu ulogu u integraciji rodne ravnopravnosti.

Rodno osetljiva analiza može imati uticaj na kontrolu koju žene imaju na njihovo okruženje. Rezultati početne analize sprovedene u Montrealu, u Kanadi, pokazali su da iako su žene bile glavni korisnici javnog prevoza (čineći oko 60 % od ukupnog broja korisnika), muškarci su bili najviše zadovoljni uslugom. U stvari većina žena u Montrealu nije osećala da je bezbedno da hoda u njihovoj lokalnoj zajednici noću. Nakon zahteva od strane Koalicije ženskih centara¹², "Comité d'action femmes et sécurité urbaine" (Akcioni komitet za urbanu bezbednost žena) koji se obratio "Société de transport de la Communauté urbaine de Montréal", koji vodi javni transportni sistem, da uspostavi autobuski servis koji će omogućiti ženama da izađu

12 Ženski centri Montreala je koalicija od 22 ženska centra, koji dopiru do više od 40,000 žena u Montrealu

iz autobusa između dva redovna stajališta noću u cilju smanjenja vremena hoda žena od autobusa do svog odredišta. U 1994. godini, pilot projekat "Između dve stanice" pokrenut je da kontroliše i proceni održivost usluga, usluga samo za devojke i žene. Projekat je ustanovljen za stalno u decembru 1996.¹³ Servis "Između dve stanice" ilustruje kako integracija rodne ravnopravnosti može dovesti do pozitivne promene u pogledu rodne ravnopravnosti, poboljšanje ukupne mobilnosti u gradu i sve veći nivo ženskog osnaživanja.

2.2 Kako uključiti rodnu perspektivu u proces prostornog planiranja?

Način na koji žene i muškarci doživljavaju grad može biti sasvim drugačiji. Prostorne i organizacione posebne karakteristike grada takođe mogu imati pozitivan ili negativan uticaj na ovo iskustvo. Pristup prostornom planiranju koji uzima u obzir rodna razmatranja će na kraju tražiti da se osigura da svi građani, žene i muškarci, imaju jednake mogućnosti i mogu u potpunosti uživati u uslugama i ustanovama koje nude vlasti. Ovaj pristup takođe treba da nastoji da osigura da projekat, obezbeđivanje i upravljanje javnim uslugama podjednako koristi i ženama i muškarcima¹⁴.

Rodno osetljivi pristup procesu prostornog planiranja mora razmatrati sledeće pitanja:

- Koji su različiti prioriteti, potrebe i uloge žena i muškaraca, mladića i devojaka, koji treba da se reše planovima ili politikama?
- Kako će žene i muškarci, dečaci i devojčice, imati korist od planova ili politika?
- Kako će se planovi ili politike da se sprovede, nadgledaju i kako će se njima upravljati?

Tokom procesa planiranja, implementacija integracije rodne ravnopravnosti obično uključuje specifične tehnike kao što su rodni podaci; analiza razložena prema rodu; rodno osetljivi indikatori; institucionalni mehanizmi; dodeljena sredstava za rešavanje pitanja rodne ravnopravnosti; i partnerstvo i mreže¹⁵. Ove tehnike treba da se primenjuju u svim fazama planiranja.

13 UN-Habitat (2008), *Gender mainstreaming in local authorities: Best practices*, Nairobi: UN-Habitat.

14 *Idem*, str. 2-3

15 Todes, A.; Malaza N. and Williamson, A. (2009), *Good Practice in Planning with Gender in the Commonwealth*. Paper for the *Women in Planning (WiP) Network of the Commonwealth Association of Planners*, March 2009

Angažovanje kroz rodno osetljiv pristup prostornom planiranju počinje rešavanjem konkretnih pitanja, koja mogu da uključuju:

- Ko su planeri?
- Ko je konsultovan i ko učestvuje?
- Ko čini tim za izradu politike?
- Koje grupe ljudi doživljavaju kao primaocce planiranja?
- Kako se statistika prikupila i koga ona obuhvata?
- Koje su ključne vrednosti, prioriteti i ciljevi plana?
- Kako se ocenjuju predlozi planiranja? Od koga?
- Da li je rod potpuno integrisan u svim oblastima politike?

Royal Town Planning Institute (2003), *Gender Mainstreaming Toolkit*

Sledećih pet koraka treba uzeti u obzir i prilagoditi ih fazama prostornog planiranja (vidi sliku 1):

1. Razvoj prostornog profila;
2. Vizija, principi i ciljevi;
3. Identifikacija strateških razvojnih prioriteta;
4. Prostorni razvoj okvir - izrada mape zoniranja;
5. Sprovođenje i nadgledanje.

1 | Faze planiranja: primer procesa prostornog planiranja.

Izvor: Prilagođeno iz UN-Habitat-a (2007b), vol. 1, str. 10.

KORIŠĆENJE RODNE ANALIZE U PROSTORNOM PLANIRANJU

Jedan od najkorisnijih načina uključivanja rodne perspektive u ciklus prostornog planiranja je korišćenjem tehnike rodne analize u različitim fazama ciklusa planiranja (npr. prilikom obavljanja analiza zainteresovanih strana, procene urbane situacije ili akcionih planova). Rodna analiza je metoda ispitivanja društva kroz prizmu različitih uloga i odgovornosti muškaraca i žena, dečaka i devojčica. Koristeći ovu metodu, planeri mogu dobiti bolju informaciju o zainteresovanim stranama u zajednici i kako oni komuniciraju u urbanom okruženju.¹⁶

“Rodna analiza obezbeđuje sredstvo za razumevanje uzročno-posledičnih veza koje dovode do rodne nejednakosti u društvu. Ovo je od posebnog značaja, jer omogućava rešavanje uzroka što je bolje od više površinskih aspekata nejednakosti, i stoga promoviše veći i održiviji uticaj.”¹⁷

Kao deo rodne analize, određena pitanja se mogu postaviti, kao što su (videti Aneks 3):

- Ko šta **kontrolise** u društvu?
- Ko **ima pristup** čemu u društvu?
- Ko je **odgovoran** za šta u društvu?
- Ko šta **dobija** u društvu?
- Ko **šta radi** u društvu?
- Ko **šta nasleđuje** u društvu?

Ovaj pristup bi trebalo da promoviše jasan stav oko uloga, odgovornosti, pristupu i mogućnostima žena i muškaraca, devojčica i dečaka, i da će saradivati da stvori sliku o rodnom nejednakostima i prioritetima u lokalnoj situaciji koja je tema studije.

Rodno senzitivni pokazatelji su osnovno sredstvo rodne analize bilo koje urbane situacije, a podaci koji se prikupljaju tokom procesa planiranja treba da budu razdvojeni. Međutim, ove aktivnosti će samo dati delimičan pogled na rodnu dinamiku u opštini.

Na primer, neki od pokazatelja za utvrđivanje uticaj rodni pitanja na obezbeđivanje infrastrukturnih/ uslužnih objekata mogu da budu:

- Nivo korišćenja od strane muškaraca i žena
- Zadovoljstvo sa uslugama, među muškarcima i ženama
- Modeli korišćenja od strane žena i muškaraca
- Vreme koje je uštedeno uvođenjem usluga – odvojeno za muškarce i žene

2.2.1 Razvoj prostornog / urbanog profila

Prva faza procesa prostornog planiranja sastoji se od prezentacije i procene trenutne situacije na teritoriji na kojoj se sprovodi planiranje. Glavne aktivnosti tokom ove faze su prikupljanje podataka, identifikacija razvojnih potencijala i identifikacija glavnih izazova i potreba. U cilju uključivanja rodne analize u pripremu profila, važno je da ključni identifikovani problemi rešavaju rodna pitanja uključujući identifikaciju svih postojećih nedostataka i mogućnosti vezanih za rodna pitanja.

Ciljevi za integraciju rodni pitanja u ovoj fazi

- Razvoj sveobuhvatnog procesa za sve žene i muškarce, dečake i devojčice
- Razvijanje baze podataka koja odražava situaciju na rodnoj osnovi
- Razvijanje rodno zasnovane analize

PREPORUKE

Tokom procesa prostornog planiranja i polazeći od njenih najranijih faza, od vitalnog je značaja da se podigne svest o značaju učešća javnosti u urbanim i ruralnim oblastima, sa ciljem da se takođe poveća učešće žena. Fokus bilo kakve aktivnosti za podizanje svesti ne može biti samo o razlikama između muškaraca i žena u njihovim društvenim ulogama, ali i na nejednakosti koje proizilaze iz ovih razlika (npr. zarade, penzijskog plana, pristupa obrazovanju, imovini, itd.). Ključ za ovaj proces je da se podigne svest i izgradnja kapaciteta kod profesionalne zajednice (planeri, arhitekta i donosioci odluka) o značaju integracije rodne ravnopravnosti.

Važan prvi korak u analizi zainteresovanih strana je da se identifikuju svi relevantni učesnici u procesu, i na kom nivou i kojim etapama oni treba da učestvuju, koji tip resursa i doprinos oni mogu ponuditi u procesu.

¹⁶ UN-Habitat (2007b), *Inclusive and sustainable urban planning: a guide for municipalities*, tom. 2, Nairobi: UN-Habitat, str. 9.

¹⁷ UN-Habitat (2003), *Toolkit for Mainstreaming Gender in UN-Habitat Field programmes*, Priština: UN-Habitat Kosovo, str. 12.

Proces izrade RPO-a Mališeva- Radionica za razvijanje scenarija
© UN-Habitat, Kancelarija na Kosovu

Ko je uključen u prostorni profil??

- Svi akteri treba da budu uključeni u proces planiranja od najranijih faza: političari, tehničke i ekspertske grupe, kao i lokalna zajednica, uz uvažavanje oba roda, muškarci i žene različitih uzrasta, socijalne, etničke i obrazovne grupe.
- NVO-i i aktivisti koji rade u oblasti, privatni sektor i poslovne zajednice, uključujući i nevladine organizacije koje ciljaju pitanja inkluzije i rodna pitanja
- Opštinski prostorni/urbanistički planeri
- Predstavnici različitih oblasti i odeljenja u okviru opštine, odnosno ministarstva, u zavisnosti od obima planiranja
- Službenici koji se bave rodним pitanjima, u različitim razmerama vladinih odgovornosti.

Ko inicira prostorni profil?

Preporučuje se da Uprava za prostorno planiranje imenuje Upravnu grupu i radnu grupu. U slučaju opštinskih planova Upravnom grupom će predsedavati gradonačelnik, a Radna grupa će biti formirana od predstavnika odeljenja za urbanizam, geodeziju, katastar, životnu sredinu, uprave i javnih službi. Glavna grupa će takođe biti odgovorna za izveštavanje. Glavna grupe se obično sastoji od glavnih planera.

*“U pogledu roda, to znači da svaka analiza zainteresovanih strana mora da se zasniva na proceni različitih uloga, odgovornosti, pristupa i mogućnosti muškaraca i žena u zajednici. Ispitujući kako su muškarci i žene su u stanju da komuniciraju u svom urbanom okruženju, kao rezultat roda će dati važne dokaze o tome koje strategije mogu da se primene kroz urbani proces strateškog planiranja da podjednako zadovolji njihove potrebe. Pored toga, takvo razumevanje će pomoći da se osigura da aktivnosti na urbanističkom planiranju doprinesu promovisanju rodne ravnopravnosti žena i muškaraca, a neće imati suprotan efekat”.*¹⁸

¹⁸ UN-Habitat (2007b), *Inclusive and sustainable urban planning: a guide for municipalities*, vols. 1-5, Nairobi: UN-Habitat, str. 18.

2 | Matrica zainteresovanih strana na osnovu uticaja -zainteresovanja.

	Nizak uticaj	Visok uticaj
Mala zainteresovanost	Zainteresovane strane sa ograničenim potencijalom za učešće	Zainteresovane strane za donošenje odluka
Velika zainteresovanost	Značajne zainteresovane strane kojima je možda potrebno ohrabrenje ili podrška	Značajne zainteresovane sa najvećim uticajem na rešavanje problema

Izvor: UN-Habitat (2007b), vol.2, str. 17

U ovoj fazi, metodologiju/sistem za prikupljanje informacija treba uspostaviti sa činjenicama i ciframa o muškarcima i ženama, dečacima i devojkama uzimajući u razmatranje druge ugrožene grupe. Istraživanja na terenu, kao i bilo koji prikupljeni podaci o demografiji, radu/zapošljavanju, obrazovanje i drugi posebni sektori aktivnosti treba da budu razvrstani po rodnoj osnovi.

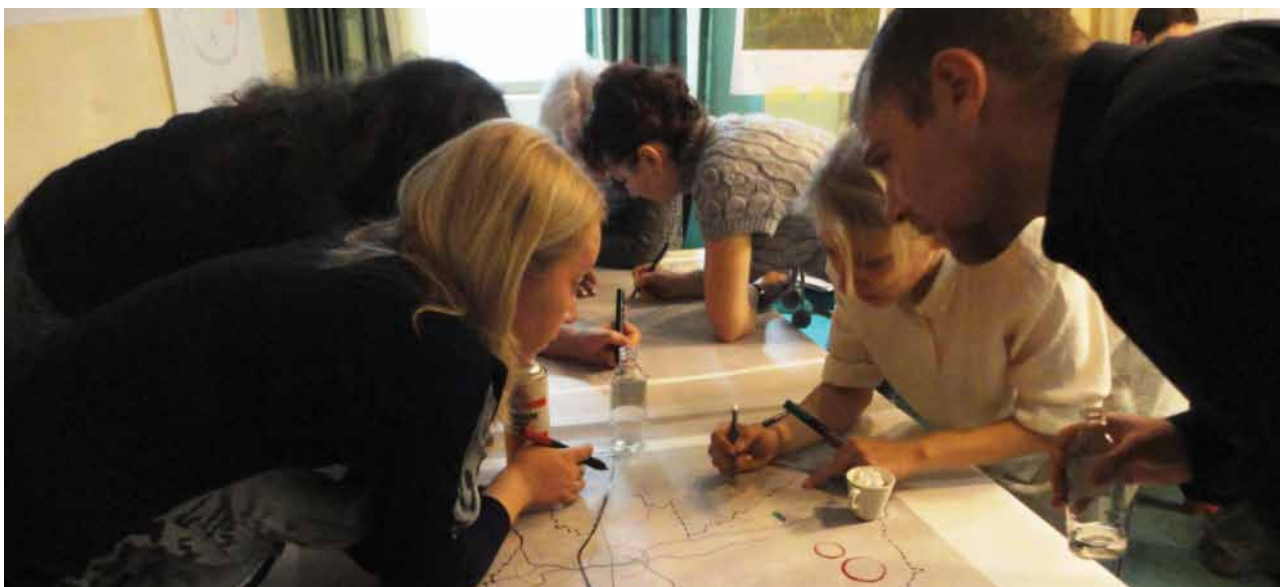
Imajući u obzir potrebe žena i muškaraca, dečaka i devojčica, prostorni/urbanistički profil će imati za cilj da identifikuje izazove i rodne jazove, kao i postojeći potencijal za razvoj. Razvoj metodologije za procenu postojećeg stanja je preporučen (npr. JSMP analiza), identifikacija izazova u pitanju i uzimajući rodnu perspektivu u razmatranje. Specifičan pregled se treba napraviti u pogledu sledećih aspekata:

- Koje su specifične potrebe žena i muškaraca u vezi sa njihovim okruženjem?
- Kako odluke planiranja utiču na žene i muškarce?
- Koje su posebne oblasti interesovanja žena i muškaraca (npr. stanovanje, obrazovanje, itd.)?
- Koji su specifični kapaciteti žena i muškaraca?
- Koji resursi su kontrolisane od strane žena a koji su kontrolisani od strane muškaraca?

Informacije koje potiču od predstavnika lokalne zajednice, privatnog sektora, građana i predstavnika nevladinih institucija, kao i predstavnika lokalne samouprave treba uzeti u obzir. Prikupljeni podaci, kada se analiziraju prema rodnoj perspektivi, će dati važnu i vrednu osnovu za razvoj prostornog profila.

ASPEKTI KOJI SE MORAJU UZETI U RAZMATRANJE TOKOM OVE FAZE

- Prikupljeni podaci bi trebalo da budu rodno razvrstani
- Subjekti tokom istraživanja na terenu bi trebalo da budu rodno predstavljeni
- Upitnici treba da se razmotre i budu rodno osetljivi
- Rodna analiza treba podsticati i može da uključi specifične sektore kao što su javne službe (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita...), javni prevoz, bezbednost, pristup javnim prostorima, itd.
- Razmatranje kako migracija utiče na rodni balans (samo muški ruralno-urbane migracije u gradovima)
- Učešće žena na javnim raspravama treba motivisati (razmotriti prikladnost vremena i mesta održavanja javnih skupova)
- Stvaranje i funkcionisanje NVO-a i CBO-a u vezi sa rodним pitanjima treba podržati
- Lokalne kapacitete treba promovisati kao potencijal za razvoj

RPO Gračanice- Proces planiranja
©UN-Habitat, Kancelarija na Kosovu

Primeri primene rodne analize u prostornom planiranju

Primer pokazuje slučaj rodne revizije u Lokalnom planu Plymouthu u Engleskoj. Matrica rodnih pitanja je pripremljena radi identifikacije rodnih pitanja koja će imati implikacije kod planiranja i razvijena je za različite pod-teme koje mogu biti relevantne za mnoge grupe uključujući žene (sektorska analiza za sektor životne sredine, za

otpad, minerale, stanovanje, zajednicu, obrazovanje, zdravlje, slobodno vreme, turizam, zapošljavanje, kupovinu, transport i za sprovođenje i nadzor). Matrica je izrađena da navede informacije vezane za svakodnevni život žena u posmatranom području i bila je zasnovana na literaturi planiranja i konsultativnim vežbama razvijenih na različitim nivoima (u gradovima i četvrtima).¹⁹

¹⁹ Todes, A.; Malaza N. i Williamson, A. (2009), str. 13-14.

3 | Matrica rodne analize.

Stanovanje	Relevantna rodna pitanja	Izvor podataka	Uticaj na planiranje
Ograničavanje izbora vrste i lokacije za stanovanje	Mnoge žene mogu biti primorane da iznajme ili žive u uslovima ispod standarda stanovanja, odnosno da stanuju daleko od usluga i ustanova, zbog niskih primanja	Konsultacije Statistike o stanovanju Statistike o zaposlenju	Podsticanje širokog spektra jeftinih stanova za iznajmljivanje, koji se nalaze u centru grada i drugim dobro usluženim okruzima

Izvor: Todes, A.; Malaza N. i Williamson, A. (2009), str. 13.

Ova informacija će biti osnova za izradu ciljeva plana i pomoći će da se identifikuju sektori gde se može očekivati uticaj rodni pitanja i gde bi rodna perspektiva mogla da podigne mogućnosti za razvoj različitih lokalnih politika.

2.2.2 Vizija, načela i ciljevi

Tokom druge faze procesa prostornog planiranja vizija, načela i ciljevi se uspostavljaju, koji će voditi budući razvoj teritorije koja se razmatra za određeni vremenski period. Glavne aktivnosti tokom ove faze su definisanje vizije za razvoj²⁰, osnovna načela a zatim i ciljevi i zadaci.

Ciljevi za integraciju rodni pitanja tokom ove faze

- Balansirana i sveobuhvatna identifikacija razvojne vizije, načela i ciljeva ka ispunjenju zajedničkih i specifičnih potreba muškaraca i žena.

²⁰ U ovom pogledu, vidi UN-Habitat (2012e), *Visioning as participatory planning tool*. Ovo pomagalo je razvijeno na osnovu praksi UN Habitata na Kosovu, imajući za cilj "inspirisanje i ohrabrivanje lokalnih partnera, političara, građansko društvo i mas-medije da se uključe u osmišljavanje budućnosti ljudskih naselja na saradnički način uz upotrebu stvaranja vizije".

Ciljevi i zadaci identifikovani tokom ove faze treba meriti ne samo po kvantitativnim pokazateljima nego i koristeći kvalitativne pristupe koji mogu da zauzmu perspektive i stavove različitih strana uključenih u procese planiranja.

PREPORUKE

Proces podrazumeva unapređenje učešća predstavnika vladinih i nevladinih institucija, predstavnika sa centralnog i lokalnog nivoa sa jednakim predstavljanju muškaraca i žena, omladine i starijih, privatnog sektora i sektora obrazovanja u razvoju vizije, prioriteta, strategije i ciljeva. U ovoj fazi akteri treba da budu identifikovani i njihovo učešće treba podsticati, kao ključni deo uspostavljanja budućeg razvoja za teritoriju koja se razmatra. Aktivnosti izgradnje kapaciteta za rodne perspektive mogu takođe biti promovisane kao deo ovog procesa.

MuSPP-i je objavio posebno pomagalo za razvoj procesa vizije na lokalnom nivou (videti publikaciju *Stvaranje vizije kao pomagala participativnog planiranja* UN-Habitat, 2012). Preporučuje se da se prihvati pomagalo za razvoj vizije u specifičnom lokalnom kontekstu pristupa participativnog planiranja, objašnjavajući uključivanje rodne perspektive u svakoj fazi.

4 | Kvalitativni i kvantitativni rodni pokazatelji.

Metodologija	Radne definicije
Kvantitativne	<i>Kvantitativni metodi prikupljanja podataka proizvode merljive rezultate, pa se oni fokusiraju na pitanja koja se mogu izračunati, kao što su procenat žena i muškaraca u skupštini, stopa muških i ženskih plata ili stopa upisa škola za devojčice i dečake. Kvantitativni podaci mogu pokazati promene kod rodne ravnopravnosti tokom vremena, na primer, dobro iskorišćen kvantitativni pokazatelj je broj devojčica u školi u poređenju sa dečacima.</i>
Kvalitativne	<i>Kvalitativne metodologije prikupljaju iskustva, mišljenja, stavove i osećanja ljudi, na primer iskustva žena u radu sa ograničenjima ili prednostima u neformalnom sektoru, ili muške i ženske poglede na uzroke i posledice porodičnog nasilja. Često participativne metodologije kao što su diskusije u fokus grupama i pomagala za socijalno mapiranje se koriste za prikupljanje podataka za kvalitativne pokazatelje. Kvalitativni podaci takođe mogu biti prikupljeni putem ankete merenjem percepcije i mišljenja.</i>

Specifične aktivnosti mogu uključivati:

- Razvoj specifičnih pomagala za “razvoj vizije”, prilagođenih karakteristikama studijskog područja, sa indikatorima rodne ravnopravnosti (npr. pokazivači, činjenice, brojevi, mišljenja ili opažanja)
- Razvoj liste “rodne ravnopravnosti” (vidi Aneks 1)
- Identifikacija očekivanog doprinosa aktera, žena i muškaraca
- Slobodna identifikacija uticaja vizije, principa, ciljeva i zadataka na oba roda.
- Stvaranje liste nevladinih organizacija, mreža, poslovnih udruženja i drugih grupa sa uticajem u cilju olakšavanja konsultacija sa njima, imajući u obzir jednaku uključenost muškaraca i žena u fazama pripreme, kao i na sastancima, radnim grupama i osigurati da su njihovi stavovi i sugestije jednako inkorporirani u svim dokumentima koji uzimaju u razmatranje rodne perspektivu.
- Aktivnosti izgradnje kapaciteta za rodne perspektive u prostornoj dimenziji, ciljanje različitih interesnih grupa koje su deo procesa (to može uključivati specifične programe obuke za opštinske službenike, vaspitače, građane, kao i razmenu iskustava)

Osigurati da svi dokumenti proizvedeni tokom ove faze uključe pokazatelje rodne perspektive:

- Uticaj vizije na muškarce i žene
- Principi - uticaj na oba roda
- Ciljevi - uticaj na oba roda
- Pažljivo razmatranja identifikovanih potreba i prioriteta, koji su zajednički za oba roda i one specifične za muškarce i žene.

Ko je konsultovan i ko učestvuje?

- Svi građani, uključeni predstavnici, uključujući i nivo četvrti sa posebnim obzirom za manjinske grupe (osobe sa invaliditetom, starije, različitih etničkih grupa, itd.)
- Susedne opštine i/ili regioni i nadležni organi koji mogu biti pogođeni predlozima
- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, druga relevantna ministarstva
- Eksperti, akademski građani, istraživačke institucije, formalne i neformalne grupe

“Jedan od osnovnih kriterijuma za postizanje “inkluzivnijeg grada” je da se preduzme “inkluzivno razvijanje vizije”. “Inkluzivno razvijanje vizije” funkcioniše u dva pravca: jedan pravac je uključivanje svih zainteresovanih strana i ugrožene grupe u procesu razvijanja vizije; a drugi pravac je da se uverite da vizija (i izvedeni strateški akcioni plan i projekti) doprinose “inkluzivnijem gradu”. “Razvoj vizije koji uzima u razmatranje rodnu ravnopravnost” se može smatrati određenom komponentom “inkluzivnog razvijanja vizije”, čiji je cilj obezbeđivanje jednakog pristupa mogućnostima koje nudi grad za sve muškarce i žene, dečake i devojčice u svim aspektima društva. Ovaj pristup, često označen i kao “integracija principa rodne ravnopravnosti” zahteva postizanje specifičnih ciljeva i zadataka za uključivanje rodni pitanja”.

Publikacija razvijanje Vizije kao pomagala za participativno planiranje (UN Habitat, 2012) je rezultat praksi UN-Habitat-a na Kosovu, uz razmenu iskustva MuSPP-a u procesu razvoja vizije na Kosovu. Ona sadrži kolekciju pomagala za planiranje, vežbe i ideje za zainteresovane rukovodioce da koriste ovu metodu u svom radu.

Radionica Vizioniranja- Proces planiranja u Opštini Đakovica
©UN-Habitat, Kancelarija na Kosovu

2.2.3 Prioriteti strateškog razvoja

U trećoj fazi procesa prostornog planiranja su identifikovani prioriteti strateškog razvoja za dalji razvoj teritorije na kojoj se deluje, koji će doći kao odraz vizije, načela i ciljeva definisanim u prethodnoj fazi. Okvir procena će omogućiti uravnoteženu prioritetizaciju strategija na osnovu identifikovanih potreba, zajedničkih oba roda i ono što je specifično za muškarce i za žene.

Ciljevi za integraciju rodni pitanja tokom ove faze

Uravnotežena prioritetizacija razvojnih strategija za zadovoljavanje zajedničkih i specifičnih potreba muškaraca i žena.

PREPORUKE

Tokom procesa preporučljivo je da se podstakne učešće žena i da se koristi analiza zainteresovanih strana u pripremi za izgradnju i razvoj scenarija strategije, kao doprinos strateškom razvoju predloženog. Važno je da se osigura da su muškarci i žene podjednako uključeni i da se njihove potrebe i prioriteti podjednako uzimaju u razmatranje u procesu formulisanja strategija.

Tokom sastavljanja strategija, treba se baviti rodnim pitanjima. Posebni zahtevi za svaki rod treba pažljivo razmotriti i potrebna je rodna osetljivost prilikom razmatranja upotrebe i kvaliteta javnih prostora. Preporučuje se posebna pažnja na određene oblastima kao što je: bezbednost, pristup i mobilnost, stanovanje, javne službe, rekreaciju i javne prostorije.

Ko je uključen u izradi nacrtu Prioriteta strateškog razvoja?

U ovoj fazi treba da bude ojačano učešće političkih lidera. Snažna podrška različitih predstavnika iz različitih oblasti (vlada, nevladine organizacije i lokalna zajednica) je potrebna. Uključivanje predstavnika koji se bave rodnim pitanjima može pomoći da se ojača rodna strategija.

Procena uticaja roda treba da bude sastavni deo procesa i ponudiće sredstva za ispitivanje uticaja predloženih politika iz rodne perspektive. Neki od pokazatelja koje treba razmotriti u takvoj proceni:

- **Pristup i mobilnost**
 - Siguran pristup za pešake (uključujući i invalide) Javnim funkcijama;
 - Šema javnog prevoza koja omogućava lak i bezbedan pristup najživljim i više ugroženim delovima naselja;
- **Stanovanje**
 - Obezbeđivanje pristupačnih stambenih objekata;
- **Javne usluge**
 - Pružanje brige o deci, blizu mesta stanovanja i zaposlenja;
- **Rekreacione i javne prostorije**
 - Adekvatna tehnička infrastruktura;
 - Adekvatna urbana infrastruktura;
 - Pružanje funkcija podrške (npr. javni toaleti).

PKI Gračanica, roditelji, nastavnici i učenici stavljaju prve ideje na papir za školsko dvorište
©UN-Habitat, Kancelarija na Kosovu

Tokom ove faze se preporučuje razvijanje kompilacije o uticajima i efektima akcija i potrebnih intervencija iz rodne perspektive. Preporučuje se da se ova kompilaciju da tokom javne prezentacije. Konačni nacrt prostorno planskog dokumenta treba da obezbedi da se rodna perspektiva uključi kao poglavlje o procesu, opisujući učešće aktera (muškarci i žene) i pomagala koja se koriste za prikupljanje mišljenja i inputa (npr. analiza aktera, prema polu razvrstani podaci, sastanci, ispitivanja javnog mnjenja, vizionarske radionice, radne grupe i sl.)

2.2.4 Okvir prostornog razvoja

Tokom četvrte faze procesa prostornog planiranja prostorni razvojni okvir treba da bude jasno definisan. Glavne aktivnosti tokom ove faze su definisanje koncepta prostornog razvoja, korišćenje zemljišta i relevantno mapiranje. Ove aktivnosti će biti odraz ciljeva i razvojne strategije u prethodnim fazama.

Ciljevi za integraciju rodni pitanja tokom ove faze

- Uravnoteženo razgraničenje prostornih aktivnosti na ispunjavanju zajedničkih i specifičnih potreba za muškarce i za žene.
- Učešće žena u procesu planiranja i ojačano, i osigurano da se ni jedna specifična grupa ne smatra manje relevantnom u više tehničkim fazama procesa donošenja plana.

PREPORUKE

Preporučuje se razmena iskustava i informacija o pristupu rodne ravnopravnosti u prostornom planiranju i razvoju projekata. Tokom procesa izrade prostornog razvojnog okvira, konkretne aktivnosti mogu uključivati:

- Identifikacija javnih prostorija za ravnopravno korišćenje od strane žena i muškaraca
- Specifične rodne intervencije
- Aktivnosti/projekte koji omogućavaju/poboljšavaju, direktno ili indirektno, aktivnije učešće žena u društvenom i ekonomskom životu naselja
- Obrazac za ocenjivanje uticaja planiranja korišćenja zemljišta na muškarce i žene (vidi Aneks 2)

Ko je uključen u prostorni razvojni okvir?

- Radna grupa, sa relevantnim ulogom opštinskih prostornih/urbanističkih planera
- Tehnički tim, imajući u vidu da bi trebalo da se vrednuje učešće žena

Proces izrade RPO-a Gračanice
©UN-Habitat, Kancelarija na Kosovu

2.2.5 Sprovođenje i nadgledanje

Tokom pete faze procesa prostornog planiranja, specifične mere treba uvesti sa ciljem da se vodi i ocenjuje sprovođenje politike/intervencija definisanih u prethodnim fazama.

Ko je uključen u implementaciju i nadzor?

- Opštinski prostorni/urbani planeri
- Pojedinačni eksperti, Univerziteti
- Građani
- Organi za planiranje

Ciljevi za integraciju rodni pitanja tokom ove faze

- Uspostavljanje odredbi za ravnopravno učešće zainteresovanih strana žena i muškaraca
- Održavati ili pojačati informisanje građana uopšte i žena posebno tokom razvoja i implementacije projekta
- Obezbediti da je praćenje rodno osetljivo, uključujući i kvalitativne i kvantitativne rezultate na svim nivoima lanca rezultata

PREPORUKE

Kao deo procesa, mogu se predložiti specifične aktivnosti oko podizanja javne svesti o integraciji rodne ravnopravnosti, čiji će cilj biti civilno društvo i lokalne organizacije:

- Obezbediti obuku o rodni pitanjima za vladine organizacije (osoblje na svim nivoima) i nevladine organizacije
- Pilot projekat o prostornom planiranju sa rodno specifičnim intervencijama
- Distribucija informacije i materijale za obuku vezane za rod (iskustva, publikacije ...)
- Razviti strategiju komunikacije sa informacijama koje su specifične za rod (koje mogu da sadrže informacije sa veb sajta, medijsku kampanju, bilten zajednice, javne rasprave u različite vrste foruma, različite vrste letaka)
- Organizovati Interaktivni forum (putem društvenih mreža, medija, itd.)
- Obezbediti kutije u kojima građani mogu ostaviti svoje komentare i pitanja na javnim mestima
- Uključiti škole i univerzitete u aktivnosti podizanja svesti oko rodni pitanja

Da bi se procenio uticaj integracije rodne ravnopravnosti na razvoj prostornog planiranja i njeno sprovođenje važno je da se:

- Uspostavi tim za evaluaciju sa dovoljno rodne ekspertize i/ili uključiti specijalistu za rodna pitanja u tim. Vođa tima treba da ima sposobnost da se integriše pitanja rodne ravnopravnosti u nalazima evaluacije, zaključcima i preporukama.
- Identifikovati uzorak konsultacija koji je reprezentativan za investicione domašaje (npr. pol, starost, nacionalnost, rasa i socio-ekonomske grupe)
- Nadgledati i analizirati efikasnost rodne i kulturne svesti na osnovu naučenih lekcija
- Identifikovati prednosti i nedostatke vezano za rodna pitanja
- Oceniti uticaj planiranja i njegovog sprovođenja iz rodne perspektive

Osigurati da su rodna pitanja pokrivena izvučenim poukama i da su široko podeljena.

Primer sprovođenja

Svrha Programa izgrađenog unapređenja životne sredine (PIUŽS)²¹ bio je da se obezbedi integrisani pristup planiranju stanovanja i obezbeđivanje infrastrukture, posebno u siromašnim i marginalizovanim zajednicama u gradu "Thatta" u Pakistanu. Istorijski grad od 220.000 stanovnika se suočavao sa velikim pritiskom u pogledu sredstava za život i osnova eko-sistema, usled prirodnih nepogoda. Projekat je kombinovao različite inicijative u cilju unapređenja dostupnosti boljih osnovnih infrastrukturnih objekata (kao što su tretman otpadnih voda, razvoj uličnih odvodnih kanala, itd.) i razna poboljšanja pristupačnih objekata za stanovanje, dok istovremeno nudi izgradnju kapaciteta za NVO u pogledu Upravljanja razvojem projekata i tehnička pomoć za bolje planiranje i projektovanje. Doprinos je posebno tražen od žena tokom faze planiranja i realizacije projekta PIUŽS. Žene su ohrabrene da pomognu i vode projekat kroz identifikovanje i izbor lokacija za izgradnju poboljšanja životnog okruženja i tehnološke intervencije, a takođe su uključene u izgradnju ovih poboljšanja. Štaviše, neformalno obrazovanje za žene o zdravlju u domaćinstvu i higijeni je obezbeđeno kroz radionice, sastanke i kroz brifinge na terenu.

"Aga Khan" planiranje i izgradnja servisa, Pakistana, entitet odgovoran za upravljanje projektom, zaključuje da su žene bolje upoznate sa stambenim i infrastrukturnim problemima zajednice od muškaraca. Organizacije razvoja 10 sela su dozvolile da učesće zajednice bude ponavljajući proces i da se uspostavi kontinuitet između faza projektiranja i sprovođenja.

²¹ Program je inicijativa planiranja i usluga izgradnje "Aga Khan", Pakistan, a ima za cilj razvoj i promovisanje rešenja za stanovanje i izgrađena pitanja u vezi životne sredine. PIUŽS je primalac svetske Habitat nagrade 2006. godine, za svoje napore za poboljšanje uslova stanovanja u Pakistanu..

3. RODNA PERSPEKTIVA U PRAKSI: STUDIJE SLUČAJA IZ OPŠTINA NA KOSOVU

Sveobuhvatni pristup prostornog planiranja treba da utiče na održivi razvoj, uravnoteživanjem ljudskog/ društvenog razvoja sa životnim i ekonomskim razvojem. Angažovanje civilnog društva u procesu donošenja odluka i postizanja konsenzusa za pitanja lokalnog razvoja je jedan od ključnih principa Programa podrške prostornom planiranju opština.

Inicijative u promovisanju rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou mogu da obezbede iskustva za druge, posebno, nude teren za međuopštinsku razmenu. Neki od slučajeva dokumentovanih u

nastavku su sveobuhvatni i zasnovani na potporne politike, dok se drugi bave specifičnim pitanjima, kao što su smanjenje rizika od poplava, unapređenje javnih prostora ili dostupnost. One dolaze kao rezultat iskustva UN-Habitata na opštinskom nivou podrške, a iste su razvijene sa partnerskim opštinama na Kosovu, od 2005. do 2014. godine²².

5 | Rodno integrisanje kao stub opštinskog prostornog planiranja.

Izvor: MuSPP3/ UN-Habitat

²² Ova podrška je obezbeđena preko MuSPP-a, Program podrške opštinskom prostornom planiranju na Kosovu, koji sprovodi UN Habitat i finansiran od strane Švedske agencije za razvoj i saradnju.

Proces izrade Prostornog Plana za Nacionalni Park "Prokletije", uključujući komponentu zaštite životne sredine/ SPUŽS-a.

Naziv projekta:

Razvojni plan opštine i Strateška procena uticaja na životnu sredinu Gračanice

Opština:

Gračanica

Godina sprovođenja:

2011 - 2013

Ključni partneri u sprovođenju:

Opština; MuSPP/UN-Habitat; Zajednica; NVO-i; MSPP

Ciljani korisnici:

svi članovi zajednice

Glavni ciljevi: Svrha Razvojnog plana opštine je da ponudi jasnu viziju i ciljeve za budući prostorni razvoj opštine i da definiše razvojne programe, politike i aktivnosti za ostvarivanje utvrđenih ciljeva: Kako da usmeri stanovanje; kako da očuva i razvije prirodne resurse i vrednosti kulturnog nasleđa u korist ekonomskog razvoja i socijalne zaštite; kako bi se olakšalo kretanje stanovnika i da se obezbedi lakši pristup za posetioce, itd.

Razvojni plan opštine Gračanica nudi strategiju opštinskog i urbanog razvoja i dalje savetuje o osnovnim pitanjima planiranja. Razvojni plan opštine će igrati ključnu ulogu u privlačnosti i orijentaciji privatnih i komercijalnih investicija. Štaviše, to će poslužiti kao osnova za buduće aktivnosti planiranja.

Rezime projekta: Tokom izrade RPO-a uzeti su u obzir postojeći uslovi, problemi i resursi na

raspolaganju za razvoj; posmatrajući društvena, ekonomska i ekološka pitanjima u opštini kao celini. RPO integriše i koordinira sektorskim planovima i usaglašava resurse i kapacitete opštine sa njegovim sprovođenjem, a pruža opšti okvir i vodič za dugoročni budući razvoj, a za koordinaciju rada lokalne uprave prema poboljšanju kvaliteta života za sve zajednice koje žive u opštini.

Oba dokumenta, RPO i Strateška procena uticaja na životnu sredinu (SPUŽS), su pripremljeni uz podršku Programa podrške prostornom planiranju opština (MuSPP-a), koji sprovodi UN-Habitat i finansiran je od strane Švedske razvojne saradnje. Procesi izrade RPO-a i SPUŽS-a su sprovedeni paralelno sa komponentom obuke i izgradnje kapaciteta MuSPP-a/UN-Habitat-a, kroz svakodnevnu saradnju i pomoći opštinskim službenicima tokom rada, kao i kroz posete lokacijama, kroz studijska putovanja, sastanke, radionice i druge događaje, koji na kraju dovode do povećanog kapaciteta i institucionalnog jačanja za obavljanje dužnosti i odgovornosti u vezi sa prostornim planiranjem.

Ceo proces je takođe povećao transparentnost u procesima donošenja odluka kroz niz javnih sastanaka i konsultacija sa zainteresovanim grupama koje predstavljaju javne institucije, nevladine organizacije, preduzeća, mediji i zajednicu u celini; koji je istovremeno podigao svest pomenutih zainteresovanih strana u vezi održivog razvoja.

Proces SPUŽS-a je počeo rano u procesu izrade RPO-a i u potpunosti je integrisan u njega, pa je

ojačana bliska saradnja između MuSPP-a, opštine, IPP-a, i lokalnih nevladinih organizacija. U cilju definisanja ciljeva SPUŽS-a i diskusija o ciljevima nacрта, održane su radionice uz učešće službenika iz različitih oblasti iz opštine, IPP-a, MSPP-a i nevladinih organizacija, svi su doprineli u radu na nacrtu SPUŽS ciljeva i sveukupnom procesu prostornog planiranja.

Proces učešća javnosti u razvoju Razvojnog plana opštine i Strateške procene uticaja na životnu sredinu je bio sveobuhvatan i integrisao je oba roda u procesima prostornog planiranja i zaštite životne sredine.

Glavni rezultati: Proces učešća je podstakao saradnju između lokalne i centralne vlasti; i takođe je pomogao u promovisanju rodne ravnoteže kroz angažovanje žena u radionicama i tokom procesa javnih konsultacija. Proces uključuje angažovanje žena iz različitih profesija da daju svoje doprinose tokom radionica, koji su predstavljali opštinu, IPP i MSPP. Projekat je takođe angažovao sve članove različitih zajednica u timskom radu, pomažući da promoviše participativne i sveobuhvatne procese prostornog planiranja i da se podigne svest o životnoj sredini.

Uticaj na zajednice i/ili institucije: Projekat je podigao svest lokalnog i centralnog nivoa vlasti o saradnji u upravljanju, prostornom planiranju i zaštiti životne sredine.

Izvučene pouke: Oba roda su bila prisutna u radionicama održanim za SPUŽS i RPO. U radionicama je primećeno da su žene aktivnije učestvovala i dale veliki doprinos planu. Njihov doprinos se jako cenio tokom procesa izrade. Sastav Opštinskog tima za planiranje Gračanice i Ključne radne grupe koja je radila na RPO je specifična u odnosu na druge u pogledu roda; većina aktivnih članova su bile žene, uključujući i direktorku Odeljenja za urbanizam i koordinatorku za izradu RPO-a. To je na neki način izbalansiralo dominaciju muških predstavnika sela i zajednice. Prostorno planiranje, zaštita životne sredine i podizanje svesti, projektovanje, implementacija i kroz participativni pristup će ohrabriti žene da budu aktivne i u drugim opštinskim aktivnostima.

Preporuke/zapažanja: Ponekad je potrebno da se organizuju odvojeni sastanci sa različitim zainteresovanim stranama. U opštini Gračanica, obzirom da građani nisu učestvovali u zadovoljavajućoj meri u javnim raspravama, organizovan je poseban sastanak sa predstavnicima sela, kako bi rešili svoje

konkretne probleme i potrebe. Veoma je važno da u toku angažovanja koriste različite oblike, kao što su upitnici ili organizovanje sastanaka tokom vikenda za one koji ne mogu da prisustvuju tokom radnih dana, kako bi se povećao nivo učešća i razmatranje potreba svih.

Naziv projekta:

Razvojni plan opštine, Uroševac

Lokacija/Opština:

Uroševac

Godina sprovođenja:

2006-2007

Izvor budžeta:

Opština Uroševac

Ključni partneri u sprovođenju:

Opština; MuSPP/UN-Habitat; Zajednica; NVO-i; MSPP

Ciljani korisnici:

Profesionalci; akademici; civilno društvo; opšta javnost.

Glavni ciljevi: Izrada, kroz uključivanje zajednice, vizije za buduću razvoj područja opštinskih i urbanističkih oblasti opštine Uroševac.

Konkretne aktivnosti u rodnoj integraciji:

Uključivanje oba roda od početka procesa rada na RPO i URP, u postavljanju ciljeva i akcioni plan koji razmatra potrebe žena i muškaraca. Specifičan sporazum (urbani pakt) je osnovan, između lokalnih nevladinih i vladinih organizacija koji sačinjavaju neformalni savet za organizacije civilnog društva opštine Uroševac, koje su imale vodeću ulogu u procesu, predstavlja sva nevladina tela u opštini.

Glavni rezultati: Žene i muškarci su učestvovali i izrazili specifične potrebe, kroz podvlačenje budućih razvojnih ciljeva.

Uticaj na zajednice i/ili institucije: Bolje razumevanje među zajednicama, lokalne i centralne vlasti o integraciji rodne ravnopravnosti u planiranje i budžetiranje.

Izvučene pouke: Kada učestvuju i muškarci i žene, postoji bolje razumevanje situacije i posledični kapacitet da odgovori na potrebe različitih grupa u društvu.

Preporuke/zapažanja: Neformalni savet opštine Uroševac za organizacije civilnog društva osnovan je na početku procesa i bio je snažna podrška. Institucionalizacija i prateći mehanizmi trebaju se uspostaviti u cilju jačanja ciljeva rodne ravnopravnosti i povećanog učešća svih građana.

Naziv projekta:

Smanjenje rizika od nepogoda

Lokacija/Opština:

Uroševac

Godina sprovođenja:

2009-2011

Ključni partneri u sprovođenju:

Opština; MuSPP/ UN-Habitat; Zajednica; NVO-i

Ciljani korisnici:

Zajednica; Profesionalno osoblje; Akademci

Glavni ciljevi: Projekat je imao za cilj procenu opasnosti i ranjivosti, kao i postavljanje strategije i akcije za Smanjenje rizika od nepogoda. Projekat takođe ima za cilj da izgradi kapacitete opštinskih službenika i zajednice da shvati značaj uključenja upravljanja vanrednim situacijama u planiranju. Nakon usvajanja Plana za urbani razvoj 2009. godine, UN-Habitat je, zajedno sa opštinom Uroševac sproveo anketu na terenu i naknadno sproveo hidrološka studija. Za lokaciju projekta je izabran (oblast "Ura e Dudit") za projektovanje korita i obzirom na smanjenje poplava i unapređenje javnih prostora.

Konkretne aktivnosti u rodnoj integraciji: Sastanci sa muškarcima i ženama; uključiti ih od početka projekta do realizacije. Vežbe sa ciljem podizanja svesti zajednice.

Uticaj na zajednice i/ili institucije: Zajednica i opštinski službenici su svesniji da bi trebalo da i muškarci i žene učestvuju u procesu. U okviru projekta se realizovalo povećanje javnog osvetljenja za bezbednost. Padine su transformisane u pešačke stazama radi lakšeg kretanja majki sa decom.

Izvučene pouke: Zajednica bi trebalo da bude uključena od samog početka. Jezik koji se koristi treba da bude manje tehnički, kako bi se razumeo od strane zajednice. Informativne kampanje za prevenciju treba da ciljaju usmenu komunikaciju zato što je to najdirektniji i najefikasniji način

dobijanja i razmene informacija u tradicionalnim zajednicama. U nekim konkretnim slučajevima, na nivou naselja, ženama u nekim kvartovima se treba obratiti na različite načine, na primer kroz ženska udruženja.

Preporuke/zapažanja: Više obuke je potrebno o rodnom pitanjima u planiranju ciljanja lokalnih vladinih i nevladinih predstavnika. Vežbe u slučaju nepogoda treba organizovati i integrisanje rodne ravnopravnosti treba da budu deo toga. Informativne kampanje i obuku o rodu u upravljanju rizikom od nepogoda treba promovisati kako bi se podigla svest oba roda u ovoj oblasti. Više kampanja za podizanje svesti za uključivanje zajednice su potrebne.

Naziv projekta:

Planiranje mobilnosti- MOBKOS, urbana mobilnost na Kosovu

Lokacija/Opština:

Peć

Godina sprovođenja:

2010-2014

Budžetski izvori:

Flamanska Vlada, Belgija; Opština Peć; MuSPP/ UN-Habitat

Ključni partneri u sprovođenju:

Opština Peć; MobKos; NVO „Syri i Vizionit“; BE

Ciljani korisnici:

Profesionalci; Akademci; civilno društvo; opšta javnost

Glavni ciljevi: Projekat je imao za cilj testiranje okvira za program mobilnosti na Kosovu, uključujući rodnu perspektivu u mobilnost i transport.

Rezime projekta: Opština Peć je na nivou RPO-a odredila za cilj da postane "vitalni i zeleni grad" na Kosovu, integrišući razvoj turizma, zaštitu životne sredine i promovisanje aktivnog načina života. Radeći u skladu sa tom ambicijom, opština Peć je investirala u prostornom planiranju i održivu urbanu mobilnost. Rehabilitacija Pečkog korzoa (Opština/MuSPP) je služila kao polazište za lokalni plan mobilnosti. Kroz projekat je uveden ograničen pristup za automobile do centra grada i politiku parkiranja sa različitim vremenskim trajanjem za stanovnike i posetioce. Projekat MOBKOS je omogućio bolje programiranje budućih aktivnosti u vezi sa integrisanom pristupačnosti i mobilnosti

na lokalnom nivou, promovisanje alternativnih obrazaca za mobilnost.

Konkretne aktivnosti za rodno integrisanje:

Kampanje u vezi javnog prevoza su promovisane od strane MOBKOS-a u saradnji sa NVO "Syri i Vizionit" i u konsultaciji sa opštinom. Prva kampanja je održana 2009. godine, na osnovu poznate prakse evropskog "ciklusa jednodnevne manifestacije". Više od 300 učesnika je učestvovalo. Glavna poruka je dobro isporučena putem velikih i malih bilborda i putem poruka na lecima za sve uzraste i rodove. Dalje kampanje su se uglavnom razlikovale od prve i bile su zasnovane na određenim lokacijama i dominantno promovisane putem društvenih mreža. Teme su bile pravno parkiranje, javni prostor u gradu, biciklizam i promocija Peći kao grada za pešake, kao i uključivanje ekonomskih, komercijalnih i zdravstvenih zainteresovanih strana.

Glavni rezultati kada se radi o ciljevima i rodnim pitanjima koja su pokrivena:

Rodna pitanja su pokrivena zato što su muškarci i žene bili uključeni u postavljanju kriterijuma projektovanja, kao i tokom realizacije ideje. Pojam "zajedničkog prostora" i "ulica za igru" je tradicija u Peći i resurs grada i savetovano je da se preduzmu mere za očuvanje ove kulture. Kapitalni investicioni projekti su realizovani kao rezultat lokalnog plana mobilnosti, uključuje ovu ideju - npr. "Zatra Zeleni Bulevar", sproveden u okviru MuSPP-a 2013. godini, kao i EU, projekat "projekat pristupa u Rugovskoj dolini", koji obuhvata rekreativnu stazu (petlju) koja okružuje Peć.

Uticaj na zajednice i/ili institucije: Zajednički prostori ojačavaju tradicionalni način života u zajednici, integrišući mogućnosti za sve socijalne grupe na sveobuhvatan način.

Izvučene pouke: Veoma je važno pripremiti zajednicu i donosioce odluka u unapred kroz različite aktivnosti za podizanje svesti.

Preporuke/zapažanja: Rodno integrisanje koje se razmatra u pripremi detaljnih planova, projektovanju javnih mesta i pešačkih staza, kao i transportne projekte, projekte mobilnosti i druge projekte konkretne za određen sektor.

Naziv projekta:

Održiva školska dvorišta

Opštine:

Gračanica; Elez Han; Junik; Mamuša; Orahovac.

Godina sprovođenja:

2012-14

Glavni partneri u sprovođenju:

Opštine; MuSPP/ UN-Habitat; NVO-i; Zajednica; Škole

Ciljani korisnici:

Osoblje i školski učenici; opštinsko osoblje; svi članovi zajednice

Glavni ciljevi: Opšti cilj je da se stvori model opipljivog projekta kroz niz akcija razvijenih na participativni način, što će obezbediti sigurno i atraktivno mesto za rekreaciju, učenje i druženje. Projekat ima za cilj da obezbedi školskom osoblju, učenicima i zajednici prijatno i bezbedno okruženje za rekreaciju i druženje, kao i podizanje svesti o njegovom održavanju. Projekat promoviše uključivanje svih zainteresovanih strana iz planiranja, razvoja i implementacije projekta za njegovo održavanje u budućnosti.

Namera je da školsko dvorište treba da služi kao prostor za naselje za zajednicu za nekoliko aktivnosti koje bi tu mogle da se odvijaju, kao što su javni sastanci, kulturne aktivnosti, baštovanstvo i rekreaciju. Škole služe ne samo svoje učenike, već i obezbeđuju pogodan i vredan resurs za svakog člana zajednice.

Rezime projekta: Poboljšanje školskih dvorišta je izabrano kao razvojni prioritet identifikovan od strane različitih partnerskih opština u okviru MuSPP-a preko opštinskog participativnog procesa planiranja. UN-Habitat je predložio novi model za unapređenje školskog i građanskog angažovanja podsticanja ekološki balansiranih, dinamičkih okruženja za učenje. "Održiva školska dvorišta" pristup pruža studentima mesto da uče i druže se, školsko dvorište koje promoviše uključivanje i osećaj pripadnost mestu. Održiva školska dvorišta takođe pružaju mogućnosti za učenje o prirodi, uz poboljšanje uslova u školi, stvarajući učionice na otvorenom, prostore za fizičke aktivnosti, igru, sport i rekreaciju, s obzirom na niže održavanje javnih površina.

Projekat Kapitalne Investicije, Moronica Park- Opština Junik
©UN-Habitat, Kancelarija na Kosovu

Glavni rezultati: Participativni proces neguje angažovanje zajednice i sveobuhvatnost, obzirom na manjinske grupe, pomažući promovisanje rodne ravnoteže kroz angažovanje nastavnika, žena i devojaka u procesu projektovanja, a posebno, promovisanje učešća dece i mladih. U opštini Orahovac u proces je uključen i školski konkurs otvoren za sve osnovne i srednje škole. Konkurs koji je za cilj imao širenje javnog angažmana i podizanje građanske svesti među učenicima, nastavnicima i roditeljima. Pored stvaranja “održivog školskog dvorišta”, projekat nastoji da angažuje školsku zajednicu u timskom radu, da se poboljša mašta učenika o urbanim pitanjima i da se podigne svest o životnoj sredini. Projekat se takođe pokazao uspešnim u rešavanju oskudice opštinskih resursa, odnosno zemljišta raspoloživim za investicije za javne prostore, i mehanizama za rešavanje održavanja javnih površina.

Uticaj na zajednice i/ili institucije: Projekat je podigao svest o poboljšanoj lokalnoj samoupravi i dalje o doprinosu zajednice u budućem razvoju projekata na participativni način.

Izvučene pouke: Učenici, nastavnici i roditelji oba roda učestvovali u školskim takmičenjima, radionicama i javnim prezentacijama, sa izuzetkom jedne opštine u kojoj su učestvovali samo očevi, što znači da i dalje postoji potreba za aktivnostima na podizanju svesti u toj seoskoj opštini. Nastavnice, majke i učenice, kao i žene opštinsko osoblje, mogu imati vodeću ulogu u procesima vezanim za održivim dvorišta koji se mogu ponavljati.

Preporuke/zapažanja: Planiranje, urbano projektovanje, sprovođenje kroz participativni pristup će ohrabriti žene da budu aktivne i u drugim opštinskim aktivnostima.

U konkretnom slučaju Mamuše da bi imali žene prisutne u aktivnostima, predlog je da se organizuje odvojeni sastanak ili razgovor samo sa ženama. Fokus grupe mogu biti odvojeni prema rodu u nekim zajednicama. Veoma je važno da se u toku angažovanja koriste različiti formulari, kao što su upitnici ili organizovanje sastanaka tokom vikenda za one koji ne mogu da prisustvuju tokom radnih dana, kako bi se povećao nivo učešća i da se odgovori na potrebe svih.

Naziv projekta:**Zeleni koridor reke „Ljušta“****Lokacija/Opština:**

Urbani deo reke Ljušte, koji pokriva ponovno projektovanje raskrsnice „Selaci / Teutë“ i korita reke

Godina sprovođenja:

2011

Ključni partneri u sprovođenju:

Opština Mitrovica; MuSPP/UN-Habitat; NVO-i; Zajednica

Ciljani korisnici:

Koordinacija organizacija civilnog društva koje vodi “Little People of Kosova”, uključujući i organizacije žena, starih i nepokretnih; razred za upravljanje saobraćajem “Arhitekt Sinani” tehničke škole; javnost, mobilisani preko namenske facebook grupe; vlasnici i zakupci nekretnina i prodavnica u neposrednoj oblasti projekta.

Glavni ciljevi: Opšti cilj je bio da se napravi odlučujući doprinos u stvaranju koncepta “zelenog koridora” reke Ljušta poboljšanjem funkcionalnosti rečnog puta reke Ljušte kroz:

- Unapređenje postojećeg javnog prostora u gradu
- Zaštita pejzaža i unapređenje kvaliteta/atraktivnosti duž rečnih obala
- Izgradnja mreže za spori saobraćaj (pešački, biciklistički, ...)
- Omogućavanje mobilnost za sve (mlade, starije, hendikepirane, pešake, bicikliste, korisnike javnog prevoza, korisnike privatnih automobila ...)

Rezime projekta: RPO Mitrovice obuhvata plan za razvoj “zelenih koridora” duž reka koje presecaju grad. Oblasti duž reka bi imati različite funkcije, putevi za ne-motorizovani transport, rekreativni objekti, luke bio-diverziteta i regeneratori urbane atmosfere. Problemi i predlozi koje su proizašli iz Revizorske radionice oblasti - vežba šetnje i mapiranja područja reke, istakla je viziju za ovu oblast kao urbane zelene površine i ne-motorizovane saobraćajne veze sa centrom grada za proširenu gradsku četvrt - Vaganica. Konkretno, cilj je bio da ponudimo kvalitetnije javne prostore za rekreaciju u čistom i zelenom okruženju. Dizajn projekta je razrađen u nizu radionica i obuhvata niz poboljšanja koja su urađena kroz urbano projektovanje: popločavanje, vidljivost, rasvete, zelenilo, povezanost rasporeda ulica, koherentne pešačke staze, odmorišta za pešake,

ozelenjavanje, uličnim nameštajem (drveće, klupe, sejalice, kante za otpad).

Glavni rezultati: Poboljšanja situacije na terenu koje su uglavnom postignute fizičkim intervencijama u saobraćajnoj infrastrukturi i javnom prostoru lokacije projekta koji omogućava:

- Da obezbedi i olakša protok saobraćaja kroz raskrsnicu
- Da poboljša javni prostor
- Da bi se efikasno poveže zeleni koridor sa centralnim gradskim ulicama i pešačkim stazama

Uticaj na zajednice i/ili institucije: Urbana sredina reke Ljušta je postala atraktivan javni prostor, pružajući građanima i prolaznicima raznovrstan javni prostor koji omogućava bolju mobilnost i takođe socijalne interakcije. U razvoj ovog “PKI” opštinsko osoblje je vršilo široki participativni proces u projektovanju prijateljskog i pristupačnog okruženja koje će zadovoljiti potrebe svih stanovnika grada.

Izvučene pouke: Uključivanje i učešće osoba sa posebnim potrebama i rodno balansirane radne grupe u Reviziji pešačke zone na lokaciji projekta je veoma važno, zato što je podigla svest među učesnicima o značaju sveobuhvatnog projekta.

Revizija je obezbedila korisne povratne informacije koje se odnose na pristup pitanjima, posebno u vezi starijih i osoba sa invaliditetom, i skrenuta je pažnja na poštovanje Administrativnog uputstva br. 2001/19 o tehničkim uslova, za izgradnju objekata u odnosu na pristup osoba sa posebnim potrebama. Ovaj podatak je važan za tehničke radne grupe.

Preporuke/zapažanja: Opština bi trebalo da maksimalno replicira ovaj pristup i aktivnosti koji se koriste u projektu kako bi se obezbedila odgovarajuća mobilizacija civilnog društva za buduće slične projekte. Šira strategija komunikacije treba da bude uspostavljena od strane opštine u cilju pripreme svoje replikacije/proširenje na druge projekte u Mitrovici i drugim mestima.

Naziv projekta:**Revitalizacija ulice „Kovača“****Lokacija/Opština:**

Istorijski centar Prizrena

Godina sprovođenja:

2009/2010

Budžetski izvor:

Ko-finansiranje sa opštinom

Ključni partneri u sprovođenju:

Opština Prizren; MuSPP/UN-Habitat

Ciljani korisnici:

Stanovnici oblasti PKI-a uključujući širu zajednicu Istorijskog centra, male privredne subjekte u PKI oblasti

Glavni ciljevi: Optimizacija povezanosti; povećanje bezbednosti; stvaranje okruženja za mala preduzeća; obezbediti mogućnosti za građane da se izraze.

Rezime projekta: Kancelarija MuSPP-a u Prizrenu, zajedno sa opštinom je izradila smernice razvoja za istorijski centar i kao rezultat toga, dogovorili se da identifikuju, dizajniraju i sprovedu PKI u istorijskom centru. Nakon detaljnih konsultacija sa građanima kroz Oblast revizije, Farkatareve ulica je izabrana kao oblast projekta. Predlog projekta je obavljen na sekvencijalni način na osnovu nalaza iz Oblasti revizije, usklađenost projekta sa planom za konzervaciju, kao i inovativnog menadžmenta nasleđa pruženog od strane tehničkog tima osnovanog u opštini.

Područje revizije je pomoglo da se identifikuju elementi projekta. Muškarci i žene su imali skoro iste zahteve i prioritete u drugačijem redosledu, kada su navedeni. Međutim žene učesnici istakli poboljšanje javnog dizajna oblasti. Sugestije i preporuke su korišćeni od strane tehničkog tima u cilju izrade konačnog dizajna projekta.

Glavni rezultati: Unapređen izgled ulice čineći oblast pešačkom zonom; snabdevanje ulice sa odgovarajućim sredstvima za žene i decu; efektivna signalizacija i osvetljenje; otvoreni prostor za okupljanje, uključujući i zelenilo oko kuće kulturnog centra i ispred bioskopa su reorganizovani; stvorena je široka pešačka staza od kamenog mosta; uklonjeno haotično parkiranje i sa definisanom jasnom podelom parkirališta; poboljšana interakcija sa glavnim gradskim trgom “Shadërvan”.

Projekat je saradivao da izgradi dobar odnos između ženskih udruženja, profesionalaca i ostalih članova zajednice u oblasti projekta kroz njihovo aktivno učešće i doprinos u projektnim konsultativnim sastancima i Revizije oblasti.

Uticao na zajednice i/ili institucije: To je izazvalo otvaranje novih malih preduzeća i poboljšanje postojećih uslova; istaknute su zgrade kulturnog nasleđa i sam put ih čini privlačnijim za posetioce posebno u stvaranju interakcije sa posetiocima Šadrvana; povećana svest opštinskih službenika o sprovođenju sveobuhvatnog PKI-a kroz učešće javnosti.

Izvučene pouke: Rezultati projekta će biti održiviji, kada se različite rodne grupe uključe u proces (različite starosne grupe, oblasti rada, interesne grupe, itd.).

Preporuke/zapažanja: Analiza interesnih strana sa rodne perspektive od samog početka projekta je od ključne važnosti.

4. NAUČENE LEKCIJE I PREPORUKE ZA INTEGRISANJE RODNIH PITANJA U PROSTORNOM PLANIRANJU

“Osnaživanje žena da u potpunosti učestvuju u ekonomskom životu u svim sektorima je od suštinskog značaja da se izgrade jače ekonomije, da se dostignu međunarodno dogovoreni ciljevi za razvoj i održivost, i poboljša kvalitet života za žene, muškarce, porodice i zajednice.”²³

Važno je da se osiguramo da razvojni procesi pozitivno utiču i pojačavaju rodnu ravnopravnost. Svrha rodnog pristupa u prostornom planiranju je da se garantuje da će žene i muškarci imati relevantne uloge, jednake odgovornosti i mogućnosti, pristup u razvojnim procesima, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou, i da će podjednako imati koristi od strateških razvojnih intervencija.

Potrebno je povećanje učešća u sektoru prostornog planiranja i javnih službi, primenom dobre prakse kroz različite nivoe vlasti i jačanje odgovarajućih partnerstava u postizanju uspešnog sveobuhvatnog prostornog razvoja, uključujući brigu za određene sektore, kao što su pristupačno stanovanje ili planiranje mobilnosti. Konkretno aktivnosti za unapređenje rodne komponente u prostornom planiranju može uključiti kampanje podizanja svesti i unapređenja kapaciteta lokalnih službenika i predstavnika koji rade u ovoj oblasti, organizovanje posebne obuke, sastanaka, javnih debata, raznih publikacija, istraživanja, rodnog budžetiranja, itd. Ključ ovog procesa je da se podigne svest i izgradnja

kapaciteta među profesionalnom zajednicom (planeri, arhitekta i donosioci odluka) o značaju rodne ravnopravnosti. Identifikovanje odgovarajućeg nastavnog plana i programa za integraciju rodnih studija u diplomama arhitekture i planiranja će biti relevantno.

IZAZOVI

Da bi ovaj proces rodno uravnoteženog razvoja bio uspešan na Kosovu, neki identifikovani izazovi i prepreke treba da budu prevaziđeni i oni uključuju nedostatak kapaciteta ljudskih resursa, nedostatak regulative za praćenje i sprovođenje, kulturni aspekti, koji mogu na primer negativno da utiču na sveukupno učešće žena u javnim događajima, nedostatak relevantnih podataka za analizu, i odsustvo tehničkih normativa u prostornom planiranju²⁴.

²³ UN-Habitat, 2012a, A compendium of case studies on gender mainstreaming initiatives, Nairobi: UN-Habitat

²⁴ Ovo zadnje se trenutno revidira od strane MŽSPP uz podršku MuSPP-it/ UN-Habitat-a i trebalo bi biti na raspolaganju za javnost tokom 2014. godine.

NAUČENE LEKCIJE

Slučajevi predstavljeni u ovim smernicama predstavljaju resurs na koji se treba osloniti. Iako oni mogu biti optimistični u pogledu njihovog uticaja na rodnu ravnopravnost i osnaživanje potencijala žena, obuhvaćena rodna pitanja i proces integrisanja u tokove su najpoučniji od lekcija.

Među zajedničkim lekcija iz ovih studija slučaja, posmatramo sledeće aspekte:

Sveobuhvatnost i učešće

- Integrisanje rodne perspektive u ljudska naselja može se postići samo kroz aktivno učešće svih zainteresovanih strana - žena, muškaraca, devojčica i dečaka - počev od rane faze procesa planiranja. Angažovanje oba pola će obezbediti da su njihove posebne potrebe rešene;
- Učešće relevantnih zainteresovanih strana osigurava održivost kada su direktno uključeni u sve faze planiranja projekta, sprovođenja, praćenja i procene. Pronalaženje alternativnih načina jačanja učešća treba razmotriti, kao što je kroz školska takmičenja, festivale, ili druge aktivnosti koje su u susedstvu zasnovane koje su bliske lokalnim zajednicama;
- Podrška u lokalnim iskustvima i tradicije je održiv način obezbeđivanja ravnopravnosti polova u aktivnostima prostornog planiranja. To je, dakle, da se obezbedi relevantno za pravilno razumevanje lokalnih kvaliteta i prostornih manifestacija pre upuštanja u konkretne aktivnosti sa lokalnim zajednicama;
- Partnerstva sa lokalnim samoupravama, organizacijama zasnovane na zajednicama (CBO/OZZ) (žene, muškarci, mladi i stari), nevladinim organizacijama, privatnim poslovnim organizacijama, grupama civilnog društva, sektorom obrazovanja, vladinim agencijama i drugim različitim sektorima, kao što su planiranje životne sredine će pojačati uspeh lokalnih strategija za postizanje rodne ravnopravnosti;
- Postoji potreba za jačanjem akcije i fokusiranim aktivnostima koje su usmerene na najugroženije grupe, kao što su u ruralnim sredinama. Lokalne nevladine organizacije su odigrale značajnu ulogu u takvim slučajevima, ali motivacija je potrebna da bi ove organizacije nastavile svoj rad.

Sredstva za rodnu perspektivu u procesu

- Osnovna odrednica i praćenje podataka razvrstanih prema polu, kao i rodna analiza su jaka osnova koja će voditi preradu dizajna i sprovođenje projekta; i za periodično praćenje napretka i rezultata;
- Istraživanja na terenu/revizije oblasti su važni alati da obezbede precizno razumevanje specifičnih potreba različitih društvenih grupa i može biti važan izvor izrade predloga koji će efikasno odgovarati na potrebe svih građana;
- Kada se radi o javnim prostorima, rodna ravnopravnost je od ključne važnosti, kao cilj, i kao pokazatelj uspešnog prostora.

Podizanje svesti i izgradnja kapaciteta

- Obuka o rodnoj ravnopravnosti u planiranju koja cilja lokalne samouprave i nevladine predstavnike, informativne kampanje i obuka o rodnoj ravnopravnosti u različitim tematskim oblastima (npr. upravljanje rizikom od nepogoda) treba da bude promovisano u cilju podizanja svesti o oba pola. Potrebno je više kampanja podizanja svesti za uključivanje zajednice.
- Upravljanje projektima i osobljem jesu ključ u integrisanju rodne perspektive u planiranje prostora i treba da budu obučeni, kako bi se u potpunosti uključili osnovni koncepti i rodna pitanja, i razumeo uticaj projekata na muškarce i žene i potreba da se adekvatno odgovori.

PREPORUKE

U cilju postizanja rodne ravnopravnosti na lokalnom i centralnom nivou, preporučuje se da se razmotre sledeći aspekti tokom procesa planiranja:

Sveobuhvatnost i učešće

- Podsticanje učešća ženskih učesnika na svim nivoima i fazama procesa planiranja, uključujući i na pozicijama odlučivanja;
- Uključivanje učešća žena na javnim konsultacijama, radionicama i drugim skupovima;
- Aktivni koraci kako bi se osiguralo da su sve zainteresovane strane informisane;
- Izrada kontrolnog spiska rodne ravnopravnosti u vezi učešća javnosti i njihovog doprinosa politici i planovima;

Sredstva za rodnu perspektivu u procesu

- Jačanje pristupa rodne ravnopravnosti treba posmatrati u svim fazama razvoja politike i sprovođenja, procene i aktivnosti tehničke saradnje;
- Razmatranje sastava planskih organa u pogledu rodova;
- Odražavanje organizacionih strategija o rodnoj ravnopravnosti u projektima/programima/ciljevima i budžetima;
- Obezbeđivanje da svi planski dokumenti razmatraju rodnu perspektivu. Planski dokumenti treba da sadrže poglavlje o procesu, koji opisuje uključenost zainteresovanih strana (muškarci i žene) i sredstava koji se koriste za prikupljanje mišljenja i početnih podataka, (analiza zainteresovanih strana, rodno razvrstane podatke, sastanke, ispitivanje javnog mnjenja, vizionarske radionice, radne grupe itd). Pilot projekat o prostornom planiranju sa rodnim specifičnim intervencijama može se smatrati kao referenca;
- Integracija rodne analize kao sredstvo u procesu prostornog planiranja, koja uključuje aktivnosti kao što su analiza zainteresovanih strana i urbana dijagnoza. Ovo uključuje mapiranje i prema polu razvrstano prikupljanje podataka;
- Specifični pokazatelji treba da budu uspostavljeni kao osnova za praćenje dostignuća, eventualno korelacije sa drugim ciljevima sektora, na primer o klimi i energiji. Kada je to moguće, indikatori treba da budu razvijeni kroz participativni proces, koji će pomoći da se osigura da su oni relevantni za realnosti žena i muškaraca, devojčica i dečaka, u svakoj situaciji. Nedavni Kosovski rodni profil pruža odličan izvor informacija, uključujući i mapiranje ključnih zainteresovanih strana i relevantnih rodnih pojedinačnih podataka na centralnom i lokalnom nivou.

Podizanje svesti i izgradnja kapaciteta

- Razvoj izgradnje kapaciteta i programa obuke u vezi rodni pitanja i roda u planiranju. Obezbediti da se održavaju posebni programi obuke za nivoe rukovođenja, što takođe cilja da se dalje razvijaju specifični programi u različitim opštinskim sektorima.

ZAKLJUČCI

Planiranje širom grada je najvažniji nivo da se uspostave pravci politike u vezi rodno osetljivog planiranja. Kategorije sektora integracije za uključivanje specifičnih pristupa sektoru su od suštinskog značaja za sprovođenje rodne ravnopravnosti, snabdevanje ukupnih ambicija prostornog planiranja u specifičnim oblastima sektora kao što su mobilnost, stanovanje, javne službe ili javne površine.

Rodno integrisanje ima za cilj opšte poboljšanje socijalnih uslova oba pola. Međutim, treba napomenuti da je takav proces ne bi trebalo da ometa lokalne tradicije, već da se izgradi na njima i da ojača postojeće društvene prakse koje mogu biti pozitivne da slede ciljeve rodne ravnopravnosti.

Planeri lokalnih vlasti imaju ključnu ulogu u obezbeđivanju da se rodna ravnopravnost razmatra tokom procesa planiranja. Relevantna partnerstva za planiranje treba negovati sa osnovnim organizacijama i drugim stručnjacima u oblasti rodne ravnopravnosti kako bi se bolje razumeli problemi i potrebe različitih grupa ljudi koja olakšavaju integrisanje rodne ravnopravnosti u određenim oblastima sektora.

Efektivna partnerstva će takođe obezbediti solidnu osnovu za podršku nastavka, i efikasno sprovođenje procesa planiranja, kao i da neguje kreativne pristupe za integrisanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou.

Kosovskim opštinama je potreban održivi model za prostorno planiranje koji će se baviti glavnim trendovima urbanizacije, klimatskim promenama i ekonomskim rastom. Da bi ova nova generacija prostornog planiranja uspela i da kosovski gradovi i opštine budu otvoreniji i izbalansirani veoma je važno da lokalni planeri i donosioci odluka prihvate pristup perspektive rodne ravnopravnosti u svakoj fazi procesa i na svakom nivou planiranja. Politička volja je kritična u ovom procesu. Politike i planovi sami po sebi ne mogu da stoje za političku volju. Strategije sprovođenja, izgradnja kapaciteta, posvećeni resursi, kao i mehanizmi praćenja i odgovornosti su sastavni deo procesa koji će pomoći institucionalizaciji i promovisanju ravnopravnosti polova na Kosovu i jednakom pristupu gradu.

REFERENCE

- Bridge (2007), *Gender Indicators: What, Why and How?* Na raspolaganju u: <http://www.oecd.org/social/gender-development/43041409.pdf> (poslednji pristup: 2014/5/23)
- Cozzarelli, C. (2012), *Kosovo Gender Assessment*, Priština: USAID/Kosovo
- Färnsveden, U.; Qosaj-Mustafa A; Farnsworth, N. (2014), *Državni rodni profil*, Stokholm: ORGUT consulting
- Hannan, C. (2003), Gender mainstreaming: Reflections on implementation of the strategy, predstavljeno na seminaru za Integrisanje rodne ravnopravnosti u razvojnoj saradnji, organizovano od strane Evropske Komisije i SIDA
- Hunt, A. and Undurraga, R. (2009), From Rhetoric to Reality: A Critical Analysis of the National Action Plan for the Achievement of Gender Equality in Kosovo. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 9, str. 49-69.
- Kosovski centar za rodne studije (2011), *Prava žena o nasleđivanju imovine na Kosovu*, Priština: KCRS
- Neimanis, Astrida (2002), *Gender Mainstreaming in practice: a Handbook*. Bratislava: UNDP Regional Centre for Europe.
- Royal Town Planning Institute (2003), *Gender Equality and Plan Making: The Gender Mainstreaming Toolkit*, London: RTPi
- Todes, A.; Malaza N. and Williamson, A. (2009), Good Practice in Planning with Gender in the Commonwealth. Paper for the Women in Planning (WiP) Network of the Commonwealth Association of Planners, March 2009
- UNCTAD/UNDP, Mainstreaming gender into trade and development strategies in Africa. *Trade negotiations and Africa series*: no. 4, United Nations, New York and Geneva, 2008
- UN-Habitat (2013), *State of women in cities 2012-2013: gender and the prosperity of cities*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2012a), *A compendium of case studies on gender mainstreaming initiatives*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2012b), *Gender Issue Guide: Urban Planning and Design*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2012c), *Gender Issue Guide: Housing and slum upgrading*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2012d), *Gender and Urban Planning*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2012e), *Visioning as participatory planning tool: learning from Kosovo practices*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2011), *Global Report on Human Settlements 2011. Cities and Climate Change: Policy Directions*, Abridged edition, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2010a), *State of the World's Cities 2010/2011: Bridging the Urban Divide*, London: Earthscan
- UN-Habitat (2010b), *Gender Equality for Smarter Cities: Challenges and Progress*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2010c), *Planning sustainable cities: UN-Habitat practices and perspectives*, Nairobi: UNON
- UN-Habitat (2009), *Gender approach in municipal spatial planning*, Pristina: UN-Habitat Kosovo
- UN-Habitat (2008a), *Factsheet: Gender and Safety and Security in Cities*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2008b), *Gender Equality for a Better Urban Future: An Overview of UN-Habitat's Gender Equality Action Plan (2008-2013)*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2008c), *Gender mainstreaming in local authorities: Best practices*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2007a), *Policy Makers Guide to Women's Land, Property and Housing Rights Across the World*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2007b), *Inclusive and sustainable urban planning: a guide for municipalities*, vols. 1-5, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2006), *Women's Equal Rights to Housing, Land and Property in International Law*, Nairobi: UN-Habitat
- UN-Habitat (2003), *Toolkit for Mainstreaming Gender in UN-Habitat Field programmes*, Pristina: UN-Habitat Kosovo
- Walby, S. (2005), Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, Volume 12, Number 3, str. 321-343

ANEKS 1: KONTROLNI SPISAK INREGRISANJA RODNIH PITANJA ZA PROJEKTNE ILI STRATEŠKE DOKUMETE

- **Istorijat i obrazloženje:** Da li je rodna dimenzija istaknuta u osnovnim informacijama za intervencije? Da li obrazloženje uključuje ubedljive argumente za integrisanje pitanja i rodne ravnopravnosti?
- **Ciljevi:** Da li cilj predložene intervencije odražava potrebe i muškaraca i žena? Da li cilj nastoji da ispravi neravnotežu među rodovima kroz rešavanje praktičnih potreba muškaraca i žena? Da li cilj zahteva transformisanje institucija (socijalne i ostale) koje podržavaju rodnu ravnopravnost?
- **Ciljani korisnici:** Osim gde intervencije posebno ciljaju muškarce ili žene kao korektivne mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti, da li postoji ravnoteža među polovima u okviru ciljne grupe korisnika?
- **Zadaci:** Da li zadaci intervencija rešavaju potrebe i žena i muškaraca?
- **Aktivnosti:** Da li planirane aktivnosti uključuju i žene? Da li su potrebne dodatne aktivnosti da se obezbedi da je rodna perspektiva eksplicitna (npr. obuka o rodnim pitanjima, dodatna istraživanja, itd)?
- **Pokazatelji:** Da li su razvijeni pokazatelji za merenje napretka ka ispunjavanju svakog cilja? Da li ovi pokazatelji mere aspekt rodne ravnopravnosti svakog cilja? Da li su ovi pokazatelji razvrstani po polovima? Da li su ciljevi postavljeni da garantuju dovoljan nivo rodne ravnoteže u aktivnostima (npr. kvote za muškog i ženskog učešća)?
- **Sprovođenje:** Ko će sprovesti planiranu intervenciju? Da li su ovi partneri prošli obuku o integrisanju rodne ravnopravnosti, tako da rodna perspektiva može da se održi tokom sprovođenja? Hoće li i žene i muškarci učestvovati u realizaciji?
- **Nadgledanje i procenjivanje:** Da li nadgledanje i procenjivanje strategije uključuju rodnu perspektivu? Da li će to ispitati i materijalne (sadržaj) i administrativne (proces) aspekte intervencije?
- **Rizici:** Da li se veći kontekst rodnih uloga i odnosa u društvu smatra kao potencijalni rizik (odnosno stereotipima ili strukturalnim preprekama koje mogu da spreče potpuno učešće jednog ili drugog roda)? Da li se razmatra potencijalni negativni uticaj intervencije (npr. mogući povećan teret za žene ili socijalna izolacija muškaraca)?
- **Budžet:** Da li su finansijski inputi “rodno-dokazani” kako bi se osiguralo da će i muškarci i žene imati koristi od planirane intervencije? Da li postoji potreba da se obezbedi obuka o rodnoj osetljivosti ili da li je angažovanje rodnih eksperata na određeno vreme uračunato u budžetu?
- **Aneksi:** Da li su neki relevantni naučni radovi (ili odlomci) uključeni kao aneksi (posebno onih koji obezbeđuju švrsto opravdanje za vašu pažnju na rod)?
- **Komunikaciona strategija:** Da li je strategija komunikacije razvijena za informisanje različite javnosti o postojanju, napretku i rezultatima projekta iz rodne perspektive?

Izvor:

Gender Mainstreaming in practice: a Handbook (2002). Bratislava: UNDP Regional Centre for Europe.

ANEKS 2: PRIMER OBRASCA PROCENJIVANA RODNIH PITANJA

TEMATSKJE OBLASTI PRIMERI	ALTERNATIVNE OPCJE	PROCENA UTICAJA NA RODNU RANOPRAVNOST	
		ŽENE	MUŠKARCI
Pristup i mobilnost	Scenario 1	-2	0
	Scenario 2	1	1
	Scenario 3	2	2
	Scenario 4	0	0
Stanovanje	Scenario 1	0	0
	Scenario 2	1	1
	Scenario 3	-1	0
	Scenario 4	0	0
Javne usluge	Scenario 1	1	1
	Scenario 2	0	0
	Scenario 3	1	1
	Scenario 4	2	1
Javni prostori	Scenario 1	1	0
	Scenario 2	-2	0
	Scenario 3	2	2
	Scenario 4	1	1
Obrazovanje...	Scenario 1	0	-2
	Scenario 2	2	0
	Scenario 3	0	0
	Scenario 4	0	0

VISOK NEGATIVAN UTICAJ

-2

NEZNATAN NEGATIVAN UTICAJ

-1

POLAZNA OSNOVA

0

NEZNATAN POZITIVAN UTICAJ

1

VISOK NEGATIVAN UTICAJ

2

STEPEN UTICAJA

ANEKS 3: PRIMER MATRICE ANALIZE RAVNOPRAVNOSTI RODOVA

Predlog za planiranje	Relevantna pitanja rodne ravnopravnosti	Povratne informacije od zajednice	Implikacije rodne ravnopravnosti	Implikacije planiranja
<p><i>Razvijanje koherentne ekološke mreže "meke" mobilnosti i prirodnih rekreacionih površina</i></p>	<p><i>Ko ima pristup ekološkoj mreži i/ili rekreativnim površinama?</i></p>	<p><i>Proverite potrebe zajednice, zahteve i prioritete (na primer, tokom konsultacija).</i></p>	<p><i>Manje građansko angažovanje u rekreativnim aktivnostima, sigurnosne implikacije.</i></p>	<p><i>Izbegavajte predloge projekta koji promovišu nebezbedna okruženja i ponašanja. Proverite da projekat ispunjava potrebe korisnika</i></p>
<p><i>Integrisane opštinske predškolske usluge</i></p>	<p><i>Ko šta radi? Koji su uslovi u pogledu dostupnosti usluga?</i></p>	<p><i>Povratne informacije o odgovornosti. Proverite uslove pristupačnosti (vreme putovanja, stanje na putevima, prateće sadržaje, raspored itd)</i></p>	<p><i>Nedostatak pristupa predškolskoj lokaciji, sigurnosne implikacije, manje dostupnost mogućnostima zaposlenja.</i></p>	<p><i>Ohrabrite odgovarajuću lokaciju u centru grada i razmotriti odgovarajuću dostupnost lokaciji. Plan mobilnost treba analizirati paralelno.</i></p>

Prilagođeno od strane Todes, A.; Malaza N. and Williamson, A. (2009), Good Practice in Planning with Gender in the Commonwealth. Paper for the Women in Planning (WiP) Network of the Commonwealth Association of Planners, March 2009, str. 13.

*Jedna žena dok je održavala nastavu iz oblasti geometrije: Slika srednjovekovnog analitičkih filozofskih radova Iz 1265-99. godine MS Burney 275, str. 293. (Britanska biblioteka) Preštampano u *The Making of the Middle Ages*, R. W. Southern. London: The Folio Society, 1998. Autorsko pravo 1953. Ilustracija nakon str. 192.*

Razumevanje različitih potreba i interakcije žena i muškaraca je vredna osnova za donosiocce odluka, planere, projektante i druge zainteresovane strane u procesu prostornog planiranja, tako da mogu da analiziraju i integrišu rodnu ravnopravnost u formulisanju razvojnih okvira koji odgovaraju društvenom kontekstu.

Ove smernice imaju za cilj da pomognu vladama na centralnom i lokalnom nivou, kao i civilnom društvu pružajući vodič „korak po korak“ i ukupne preporuke, metode i pomagala kako da integrišu aspekt rodne ravnopravnosti u prostornom planiranju. Smernice daju opšte informacije o pitanjima roda i žena, u cilju nuđenja izvora inspiracije i osnove za razmenu, obuku i izgradnju kapaciteta programa i pomagala, kao i za formulisanje politika informisanja i izradu programa.

ISBN 978-9951-545-11-2

9 789951 545112